

Polskie Biblie XVI-wieczne – przegląd egzemplarzy, cechy charakterystyczne oraz czynniki wpływające na kształtowanie się cen na polskim rynku aukcji antykwarycznych

Polish Bibles from the 16th Century: A Review of Copies, Characteristics and Factors Affecting Prices on the Polish Antiquaria Auction Market

Łukasz Zakonnik

Uniwersytet Łódzki

lukasz.zakonnik@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-1842-7558>

STRESZCZENIE: W artykule poruszono kwestię dostępności egzemplarzy XVI-wiecznych polskich Biblii na antykwarycznym rynku aukcyjnym w Polsce. Celem tego badania było poszerzenie wiedzy o zachowanych egzemplarzach starych polskich Biblii, które ze względu na obecność w rękach prywatnych często nie były opisywane ani katalogowane. W pracy udało się zidentyfikować 59 ofert egzemplarzy, wśród których najliczniejszą grupę stanowiła Biblia Wujka. Najrzadziej natomiast spotykano Biblię Leopoldity w jej pierwszym wydaniu oraz Biblię brzeską. Listę opisywanych edycji uzupełniała Biblia Leopoldity drugiego wydania oraz krótka informacja o Biblii Budnego. Celem artykułu było także wskazanie czynników wpływających na kształtowanie się cen omawianych egzemplarzy. Wśród tych czynników za najważniejszy uznano szeroko rozumiany stan zachowania, a najmniej istotne okazało się uwzględnianie warstwy ilustracyjnej omawianych edycji Biblii.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblia, XVI wiek, cena, inwestycje, alternatywne rynki, rynek sztuki, aukcje, Biblia Wujka, Biblia brzeska, Biblia Leopoldity, Biblia Budnego

ABSTRACT: This article discusses the copies of 16th-century Polish Bibles on the antiquarian auction market in Poland. It aims to expand the knowledge of surviving copies of old Polish Bibles, which, often, due to being held in private collections, have not been described and catalogued. This study identified 59 offers for Bible copies, with the largest number concerning the Wujek Bible. In turn, the rarest were the 1st edition of the Leopoldita Bible and the Brest Bible. The descriptions were supplemented for the 2nd edition of the Leopoldita Bible and a brief mention of the Budny Bible. This article also seeks to identify the factors that influenced the prices of the copies discussed earlier. The most important of these included the broadly understood condition of the copy, while the least important was the inclusion of illustrations in the editions of the Bible under discussion.

KEYWORDS: Bible, 16th century, price, investment, alternative markets, art market, auctions, Wujek Bible, Brest Bible, Leopoldita Bible, Budny Bible

Początek XVI w. otworzył w historii Polski okres druku polskojęzycznych książek. Pierwsze znane publikacje dotyczyły tematyki religijnej i, choć nie były drukami tekstów wprost biblijnych, wskazywały, jak wielkie znaczenie miała ta tematyka dla potencjalnych

czytelników¹. Początek reformacji jeszcze bardziej wzmocnił tę tendencję. Musiało jednak minąć blisko 50 lat, zanim polskojęzyczny czytelnik doczekał się druku pełnego tekstu Nowego Testamentu². Nowy Testament (tzw. królewiecki z 1553 r.) Stanisława Murzynowskiego – zwolennika luteranizmu – wpłynął zapewne na mobilizację strony katolickiej, czego efektem było wydanie Nowego Testamentu tzw. krakowskiego³ (opracowanego przez Marcina Bielskiego w 1556 r.)⁴. Te dwie bardzo ważne pozycje w historii polskiej literatury – nie tylko religijnej – stanowiły jedynie wstęp do realizacji olbrzymiego przedsięwzięcia, jakim było wydanie całości Pisma Świętego. Tym razem minimalnie szybszy okazał się obóz katolicki – to on szczyści się pierwszą w historii Polski drukowaną edycją całości Pisma Świętego (tzw. Biblia Leopoldy⁵, opublikowana w Krakowie w 1561 r.)⁶. Zwolennicy nurtu reformacji dwa lata później wydali tzw. Biblię brzeską⁷ (1563 r.). Obydwie edycje Pisma Świętego spotkały się z krytyką. Biblia Leopoldy była oceniana jako dzieło z archaicznym językiem, w widoczny sposób trzymającym się

- 1 Choć pierwsze drukarnie działały w Polsce już w XV w., to zapewne nie wydrukowano wtedy żadnej książki w języku polskim (choć zdarzały się polskojęzyczne druki drobnych tekstów zawierające np. treść codziennych modlitw – zob. *Statuta synodalia episcoporum Wratislaviensium* [Wrocław 1475], <https://www.biblioteka-cyfrowa.pl/dlibra/publication/35364/edition/89440> [dostęp: 12.05.2025]). Pierwszymi polskojęzycznymi książkami miały być: *Historija umęczenia Pana naszego Jezusa Chrystusa* (Kraków: Haller 1508) (niezachowany) i Biernata z Lublina, *Raj duszny* (Kraków: Unglera 1513) (zachowane kilka kartek – <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=329584> [dostęp: 12.05.2025]) – zob. T. Michałowska, *Literatura polskiego średniowiecza* (Warszawa: PWN 2011) 339, 738.
- 2 Znane są częściowe, rękopiśmienne przekłady Pisma Świętego na język polski – poczynając od pojedynczej księgi – psalterzy (np. tzw. Psalterz Floriański z przełomu XIV i XV w. – <https://polona.pl/preview/43713d40-72bd-439c-b7ce-300541ade137> [dostęp: 12.05.2025]), a skończywszy na całym Starym Testamencie – tzw. Biblia Królowej Zofii z połowy XV w. (faksymile z 1930 r. – <https://pbc.gda.pl/dlibra/doccontent?id=50169> [dostęp: 12.05.2025]). Pierwszymi drukami były także pojedyncze księgi (ponownie psalterze – np. *Psalterz albo koscielne spiewanie* [Kraków: Wietor 1532] – <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/90044/edition/83472/content> [dostęp: 12.05.2025]), choć wcześniejsze było wydanie Hieronima z Wielunia, *Eclesiastes* [Kraków: Wietor 1522] – <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=4219> [dostęp: 12.05.2025]). Cała treść Nowego Testamentu (nazywana też Biblią lub Nowym Testamentem królewieckim) została wydana dopiero w 1553 r. – S. Murzynowski, *Testament Novvy zupełny z greckiego ięzyka na polski przełożony i wykładem krotkiem objaśniony* (Królewiec: Augezdecki 1553) – <https://polona.pl/item-view/fa0907d2-fa82-4aaf-8b9c-996c73ded5f1> [dostęp: 12.05.2025]. Porównaj np. M. Kossowska, *Biblia w języku polskim* (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1968) I, 13–198 czy R. Pietkiewicz, *Biblia Polonorum* (Poznań: Pallottinum 2016) I, 149–349.
- 3 Skan przykładowego egzemplarza: <https://polona.pl/item-view/b784e760-2f30-4cdd-ae80-b208fa10a18d> [dostęp: 12.05.2025].
- 4 Przeglądu poszczególnych edycji Biblii dokonano na podstawie Kossowska, *Biblia w języku polskim*; Pietkiewicz, *Biblia Polonorum*; W. Smereka, „Zarys bibliograficzny ważniejszych wydań Biblii ks. Wujka (1593/1950)”, *RBL* 3/1–2 (1950) 74, 64–91; R. Gustaw, „Polskie przekłady Pisma Świętego”, *Podręczna encyklopedia biblijna* (red. E. Dąbrowski) (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1959) II, 299–330; M. Ptaszyk, „Okoliczności wydania Biblii Wujka z 1821 roku”, *Pamiętnik Literacki* 87/3 (1996) 133–154.
- 5 Skan przykładowego egzemplarza: <https://polona.pl/item/11633395/2/> [dostęp: 12.05.2025].
- 6 Najważniejsze informacje związane z historią powstania poszczególnych, całościowych edycji polskojęzycznych Biblii XVI-wiecznych zostały przedstawione w innych podpunktach tego artykułu.
- 7 Skan przykładowego egzemplarza: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/1687/edition/2752/content> [dostęp: 12.05.2025].

tłumaczeń wtórnych⁸. Z kolei Biblia brzeska wzbudziła wątpliwości doktrynalne w coraz mocniej różniących się w poglądach teologicznych odłamach zwolenników reformacji w Polsce⁹. Rezultatem tych problemów było dążenie do utworzenia nowego przekładu. W ten sposób w obozie niekatolickim pojawiła się kontrowersyjna tzw. Biblia Budnego¹⁰ z 1572 r. oraz – jednakże dopiero w kilkadziesiąt lat później – tzw. Biblia gdańska¹¹ z 1632 r.¹². Obóz katolicki początkowo wydał jedynie zmodyfikowaną językowo wersję Biblii Leopoldy¹³ (wydanie z 1575 r. i wariant tytułowy z 1577 r.), lecz następnie udało mu się doprowadzić do powstania wiekopomnego tłumaczenia ks. Jakuba Wujka¹⁴ (1599 r.). Po wspomnianym już XVII-wiecznym wydaniu Biblii gdańskiej, dla polskiej translatoryki biblijnej nastał czas zastoju. Sam XVII w. zaowocował dwoma wydaniem¹⁵ polskojęzycznej Biblii gdańskiej (wspomniany pierwodruk z 1632 r. i wznowienie w Amsterdamie¹⁶ w 1660 r.). Wiek XVIII przyniósł sześć edycji (dwukrotnie pojawiła się Biblia Wujka¹⁷ – wydana w 1740 r. i 1771 r. we Wrocławiu; czterokrotnie Biblia gdańska¹⁸ – wydana w 1726 r. w Hali Magdeburskiej, w 1738 r. w Królewcu, w 1768 r. w Brzegu oraz w 1779 r. ponownie w Królewcu). Dopiero w XIX w. czytelnicy doczekali się znacznie

-
- 8 Wskazywano na wpływ wcześniejszych tłumaczeń w języku czeskim, ale i podobieństwa do wspomnianego NT królewieckiego czy posilkowanie się tekstami greckimi – porównaj np. E. Belcarzowa, *Polskie i czeskie źródła przekładu Biblii Leopoldy* (Kraków: Lexis 2006).
 - 9 Spory, m.in. odnośnie do zasad tłumaczenia, powodowały zmiany w składzie osób zaangażowanych w wydanie Biblii – porównaj np. Kossowska, *Biblia w języku polskim*, 225–228.
 - 10 Skan przykładowego egzemplarza: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/4425/edition/4263/content> [dostęp: 12.05.2025].
 - 11 Skan przykładowego egzemplarza: <https://polona.pl/preview/e48bfa40-8fa9-49f6-b270-6f5b04a8a0a2> [dostęp: 12.05.2025].
 - 12 Biblia ta zdobyła dominującą pozycję wśród polskich protestantów aż do drugiej połowy XX w. (do chwili pojawienia się tzw. Biblii warszawskiej w 1975 r.). Niemniej, ze względu na ustalone w artykule ramy czasowe, zagadnienia związane z tą Biblią nie są tu szerzej poruszane.
 - 13 Skan przykładowego egzemplarza z 1575 r.: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=9267> [dostęp: 12.05.2025]; skan egzemplarza z 1577 r.: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=9267> [dostęp: 12.05.2025].
 - 14 Skan przykładowego egzemplarza: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/9662?id=9662> [dostęp: 12.05.2025].
 - 15 Autor wymienia tu tylko wydania całej Biblii.
 - 16 Skan przykładowego egzemplarza: <https://polona.pl/item-view/d30d83fe-dcc4-4e80-84af-0f38b1162b95> [dostęp: 12.05.2025].
 - 17 Skan przykładowych egzemplarzy – z 1740 r. – w dwóch częściach: <https://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/doccontent?id=6824> [dostęp: 12.05.2025], <https://digital.fides.org.pl/dlibra/publication/3082/edition/2884/content> [dostęp: 12.05.2025]; z 1771 r.: <https://polona.pl/item/biblia-sacra-latino-polonica-vulgatae-editionis-auctoritate-sixti-v-et-clementis-viii,MTI2MTI4NDcz/1/> [dostęp: 12.05.2025].
 - 18 Skan przykładowych egzemplarzy – z 1726 r.: <http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/edition/26073?id=26073> [dostęp: 12.05.2025]; z 1738 r.: <https://books.google.pl/books?id=eVRJA-AAcAAJ&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false> [dostęp: 12.05.2025]; z 1768 r.: <https://books.google.pl/books?id=qoJdAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false> [dostęp: 12.05.2025]; z 1779 r.: <https://polona.pl/item-view/a64772d8-7e48-46ca-809d-d750ceea97cd?page=1> [dostęp: 12.05.2025].

większej liczby wydań¹⁹. Tak więc XVI w. – ze swoimi aż pięcioma edycjami, w tym czterema zupełnie nowymi – zasługuje na specjalną uwagę, a konkretne egzemplarze omawianych wydań są nie tylko świadkami historii, ale także obiektem pożądania zarówno muzeów, bibliotek, jak i zwykłych kolekcjonerów.

To ostatnie stwierdzenie może stanowić pewne zaskoczenie dla osób niezaznajomionych z tematem. Okazuje się, że na rynku aukcyjnym w Polsce wcale nie tak rzadko spotyka się w ofercie sprzedażowej oryginalne wydania z XVI w. Ich cena – choć oczywiście wysoka – nie stanowi bariery nie do pokonania nawet dla średnio zamożnego Polaka. Dzięki obrotowi antykwarycznemu te stare wydania „żyją” nie tylko w środowiskach specjalistów (albo stanowią nierzadko jedynie ciekawostkę w oczach zwiedzających np. muzeum), lecz są realnym obiektem zainteresowania (czasem motywowanym aspektem czysto inwestycyjnym) szerokiego kręgu kolekcjonerów²⁰. Warto zwrócić uwagę na to, że analiza rynku daje unikalne możliwości poszerzenia wiedzy o liczbie zachowanych egzemplarzy²¹, ich stanie zachowania, a czasami pozwala zidentyfikować cechy unikalne czy nawet nowe warianty edycyjne²².

1. Problematyka badawcza, metoda i procedury badawcze

W związku ze stwierdzeniami zawartymi we wcześniejszym akapicie cele tego artykułu można podzielić na dwie grupy. W ramach realizacji celów pierwszej z tych grup autor postarał się opisać egzemplarze XVI-wiecznych polskojęzycznych Biblii²³, które były dostępne w ogólnopolskim aukcyjnym obrocie antykwarycznym od początku przemian ustrojowych w 1989 r., aż do chwili obecnej (koniec kwietnia 2025 r.). Autor przeszedł dostępne mu

19 Próbę skatalogowania wydań XIX-wiecznych (a także późniejszych, do 1945 r. włącznie) można znaleźć w Ł. Zakonnik, „Bible w języku polskim wydane w latach 1801–1945”, *ABMK* 116 (2021) 483–532, <https://doi.org/10.31743/abmk.9592> oraz Ł. Zakonnik, „List of Bibles in Polish Published over the Years 1801–1945 – Supplement” (preprint), <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14285.45287>.

20 Porównaj np. Ł. Zakonnik *et al.*, „Art Market Investment Bubble during COVID-19—Case Study of the Rare Books Market in Poland”, *Sustainability* 14/18 (2022) 11648, <https://doi.org/10.3390/su141811648>; G. Nieć, „COVID-19 i rynek książki. Ulotne zjawiska i trwałe zmiany”, *Perspektywy Kultury* 4.2/43 (2023) 639–650, <https://doi.org/10.35765/pk.2023.430402.36>.

21 Postulat skatalogowania istniejących, polskojęzycznych egzemplarzy poszczególnych edycji XVI-wiecznych Biblii (dostępnych nie tylko w instytucjach, lecz także w zbiorach prywatnych – podobnie jak ma to miejsce np. w przypadku Biblii Gutenberga) podnoszony jest od dawna, czego przykładem są np. apele o opracowanie katalogu egzemplarzy Biblii brzeskiej – porównaj np. R. Leszczyński, „Biblia brzeska – pierwszy ewangelicki przekład Pisma Świętego na język polski”, *Kalendarz ewangelicki* (red. D. Nowak *et al.*) (Bielsko-Biała: Augustana 2014) 158.

22 Przykładowo, podczas aukcji w Antykwariacie Logos w 2020 r. oferowany był egzemplarz o wcześniej nieznanym układzie typograficznym księgi Genesis. Wybrane aspekty tego zagadnienia są poruszane przy okazji omawiania konkretnych edycji w dalszej części artykułu.

23 Autor ma na myśli wydania obejmujące zarówno tekst Starego, jak i Nowego Testamentu. Zrezygnował z analizy wydań samego Nowego Testamentu, ponieważ w obrocie antykwarycznym takich egzemplarzy jest znacznie mniej (jeśli w ogóle się pojawiają – wyjątek stanowią tłumaczenia ks. Wujka).

katalogi aukcyjne ze wspomnianego okresu²⁴. Do czasu pandemii COVID-19 trzy antykwariaty odpowiadały za ok. 85% obrotów na tego typu aukcjach²⁵. W związku z tym przeanalizowano wszystkie znane autorowi katalogi aukcyjne tych właśnie antykwariatów. Starano się także uwzględnić katalogi antykwariatów mniejszych, choć nie zawsze było to możliwe ze względu na ograniczoną dostępność źródeł. Od czasów pandemii COVID-19 praktycznie wszystkie aukcje zaczęły odbywać się w formie zdalnej. Było to możliwe m.in. dzięki pojawieniu się (formalnie miało to miejsce jeszcze przed pandemią) dodatkowego, bardzo ważnego podmiotu, zapewniającego platformę aukcyjną dla każdego antykwariatu, który chciałby z takiej opcji skorzystać²⁶. W artykule wykorzystano więc dane dostępne na wspomnianej platformie od 2020 r. W efekcie końcowym zgromadzono informacje o 59 egzemplarzach różnych edycji Biblii²⁷. Należy wyjaśnić, że wiele sformułowań używanych w dalszej części artykułu zostało zaczerpniętych z istniejących opisów aukcyjnych. Sformułowania te mogły być niespójne z formalną terminologią. Niestety, ze względu na zwięzłość opisów, nie zawsze możliwa była ich korekta. Często też w analizowanych katalogach nie było wystarczającej ilustracji graficznej, co ograniczało możliwości wyciągania pewnych wniosków. Niemniej jednak, nawet uwzględniając wspomniane ograniczenia, zebrany materiał stanowi ciekawe i z pewnością unikalne źródło wiedzy²⁸.

Drugą grupę celów stanowiły te związane z próbą określenia wpływu wybranych czynników na kształtowanie cen – zarówno wywoławczych, jak i osiągniętych. Czynniki identyfikowane były na podstawie wspomnianych opisów umieszczanych w ofertach aukcyjnych. Analizowane w artykule ceny XVI-wiecznych Biblii z pewnością nie podlegają takim samym wahaniom jak np. ceny dóbr pierwszej potrzeby²⁹. Tak więc, gdy ceny np. chleba

24 Przedstawiony sposób zbierania i opracowywania danych jest analogiczny do tego, który umożliwił autorowi podobną analizę odnośnie polskojęzycznych kronik ogólnohistorycznych – patrz Ł. Zakonnik, „Kronika Gwagnina na tle polskojęzycznych kronik końca XVI i początku XVII wieku – dostępność i czynniki wpływające na kształtowanie się ceny na polskim rynku antykwarycznym”, *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica* 70/1 (2025) 305–335, <https://doi.org/10.18778/1505-9057.70.13>.

25 Zob. Ł. Zakonnik – P. Czerwonka, „Return on Investment in Alternative Markets: The Case of The Polish Rare Book Market”, *Proceedings of the 40th International Business Information Management Association* (red. K.S. Soliman) (Seville: IBIMA 2022) 281–288.

26 Platforma OneBid, <https://onebid.pl> [dostęp: 12.05.2025].

27 Niekiedy – a bierzemy tu pod uwagę okres przeszło 35 lat – zdarzało się, że na aukcje wracały te same egzemplarze. Liczba opisywanych w opracowaniu egzemplarzy generalnie pokrywa się (dla odpowiedniego okresu) z liczbą wspomnianą przez innych specjalistów (np. w przypadku pierwszego wydania Biblii Leopolity czy Biblii Wujka – por. J. Miliszkievicz, „Rynek bibliofilski. Wiekowy klejnot w zbiorach”, *Rzeczpospolita* 5 lutego [2015]).

28 Stwierdzenie to odnaleźć można w wielu innych opracowaniach – por. P. Podnieśniński, „Inicjatywy na rynku antykwarycznym jako nowe narzędzie wspomagające badania księgoznawcze”, *Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w 21. wieku* (red. M. Kocójowa) (Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego 2010); A. Jachimczyk, „Informacja o książce w księgarniach internetowych”, *Przestrzeń informacyjna książki* (red. J. Konieczna – S. Kurek-Kokocińska – H. Tadeusiewicz) (Łódź: Wydawnictwo Biblioteka 2009) 161–170; G. Nieć, *Wtórny rynek książki w Polsce – instytucje, asortyment, uczestnicy* (Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka 2016) 105–115.

29 Zob. Zakonnik, „Kronika Gwagnina na tle polskojęzycznych kronik końca XVI w. i początku XVII w. – dostępność i czynniki wpływające na kształtowanie się ceny na polskim rynku antykwarycznym”.

czy paliwa rosną, ceny starych książek mogą pozostawać na tym samym poziomie, a nawet spadać. Wskazuje to na problem korekty cen w czasie, opartej na jakimś współczynniku inflacji. Ze względu na fakt, że książki są często nabywane przez konsumentów, a nie wyłącznie przez placówki typu muzealnego, w prezentowanym artykule skorzystano ze wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych (ang. *Consumer Price Index*)³⁰.

2. Polskie Biblie XVI-wieczne – przegląd poszczególnych edycji

2.1. Biblia Leopoldy z 1561 r. – opis egzemplarzy

Pierwsze wydanie Biblii Leopoldy (nazywanej też krakowską czy Szarfenbergowską) ukazało się w Krakowie w 1561 r. w oficynie „Dziedziców Marka Szarfenberga”. Pozycja była bogato ilustrowana (wykorzystano ok. 284 różne drzeworyty, odbite 293 razy)³¹. Zaliczana jest do tłumaczeń katolickich opartych na tekście Wulgaty³², choć do tej pory nie jesteśmy pewni, kto tak naprawdę był tłumaczem tekstu (pomimo oczywistego odwołania się do nazwiska Jana Leopoldy³³). Biblię tę udało się odnaleźć sześć razy w ofercie aukcyjnej, na przestrzeni lat 1994–2014. Ta niewielka liczba egzemplarzy, jak i odległy czas ostatniej oferty, czynią ją jedną z najbardziej unikalnych na polskim rynku. Choć Biblia posiada pewną wariantowość³⁴ (zresztą jak każda z omawianych Biblii), to niestety opisy antykwaryczne najczęściej nie odnoszą się do tej kwestii, przez co nie mogła ona być badana w artykule. W tabeli 1 opisano wszystkie zidentyfikowane oferty.

30 Wartość wskaźnika jest publikowana regularnie na stronie Głównego Urzędu Statystycznego (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja/> [dostęp: 12.05.2025]). W artykule używano pojęcia „poziom inflacji” właśnie w powyższym rozumieniu. Obliczając inflację, za rok bazowy przyjęto rok powstawania artykułu (2025), natomiast do wyliczeń cen z lat wcześniejszych stosowano standardowy wzór (iteracyjnie liczony iloczyn ceny i wskaźnika inflacji).

31 Informacje za Kossowska, *Biblia w języku polskim*, 199–224; Pietkiewicz, *Biblia Polonorum*, I, 360–381; Gustaw, „Polskie przekłady Pisma Świętego”, 309–311.

32 We wprowadzeniu wspomniano o zależnościach niektórych polskich tłumaczeń, np. od przekładów czeskich (por. przypis 8). Co więcej, to właśnie odstępstwa od Wulgaty miały być powodem powstania nowego przekładu – por. T. Rubik, „Jan ze Lwowa i Erazm z Rotterdamu. Grecki tekst Nowego Testamentu a pierwodruk (1561) oraz zrewidowana edycja (1575) «Biblii Leopoldy»”, *BA* 13/2 (2023) 363–378, <https://doi.org/10.31743/biban.14933>.

33 Nowe rozważania dotyczące tego tematu możemy znaleźć np. w B. Matuszczyk-Podgórska, „Co dziś wiemy o Biblii Leopoldy (1561)?”, *Portret Wielkiej Damy: Profesor Janina Gardzińska (1944–2022)* (red. V. Machnicka et al.) (Bukowiec: Igitur Violetta Machnicka 2023) 131–134.

34 Patrz K. Krzak-Weiss, „Inne spojrzenie na wariantowość pierwszego wydania Biblii Leopoldy”, *Jak wydawać teksty dawne* (red. K. Borowiec et al.) (Poznań: Rys 2017) 297–312.

Tabela 1. Opis zidentyfikowanych pozycji Biblii Leopolity (1561 r.) oferowanych na polskim rynku aukcyjnym

Antykwarjat (kod), nr aukcji, rok	Opis kart	Opis oprawy	Proweniencja
W 3/1994	kompletna, stan bardzo dobry, obcięta barwiona	skóra na desce, tłoczenie z przedstawieniem ukrzyżowania, zachowane klamry, ślady kornika, zapewne z epoki	brak
W 6/1998	karta tytułowa i dedykacji w kopii, 25 kart na końcu z podklejeniem	półpergaminowa, XIX w.	brak
W 15/2003	brak 107 kart	?	brak
W 19/2005	braki: pięć kart z przodu, sześć losowo w tekście i 36 ostatnich; podklejenie ze stratą dla tekstu na 23 kartach, przycięcie marginesów	współczesna, wykonana ze starego pergaminu	Teofil Krawczyński, organista z klasztoru oo. Dominikanów sieradzkich (powinowały z babką Chopina)
W 37/2013	braki: trzy karty początkowe (obce tytułowe i dedykacja – zastąpione kopiami); pięć kart w środku i 27 na końcu ze stratą dla tekstu, przycięcie marginesów	wtórna, grzbiet w starym pergaminie z napisami, narożniki w pergaminie	brak
L 38/2014	karta tytułowa w XIX-wiecznej kopii; trzy karty na początku i 13 kart rejestru w kopii	późniejsza, skórzana	Marian Swinarski oraz Andrzej Łuczak

L – antykwarjat Lamus, W – antykwarjat Wójtowicz, ? – brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie opisów z folderów aukcyjnych, których numery podano w tabeli.

Pierwsze wydanie Biblii Leopolity, pomimo istniejących przekonań dotyczących rzadkości Biblii brzeskiej (o czym szerzej napisano przy okazji opisu tej Biblii), pojawiało się najrzadziej w aukcyjnym obrocie antykwarecznym w Polsce³⁵. Jak wspomniano, udało się uzyskać informacje jedynie o sześciu kopiach – co więcej, ostatni egzemplarz został zaofiarowany przeszło 10 lat temu (w 2014 r.)³⁶. Poszczególne opisywane egzemplarze różniły

³⁵ Dotyczy to wskazywanego w artykule okresu po 1989 r. oraz polskiego rynku aukcji antykwarecznych. Należy wziąć pod uwagę, że poszczególne egzemplarze omawianych Biblii były sprzedawane także poza obiegiem aukcyjnym poszczególnych antykwarjatów, o czym autor wspomina krótko przy okazji omawiania poszczególnych edycji.

³⁶ Prowadząc kwerendę dotyczącą tego wydania Biblii Leopolity, można było znaleźć mocno niekompletne egzemplarze, np. w londyńskim domu aukcyjnym Bonhams (<https://www.bonhams.com/auction/25355/lot/119/bible-in-polish-biblia-to-iest-kxieg-i-stharego-y-nowego-zakonu-cracow-n-and-s-scharffenberger-1561-sold-not-subject-to-return/> [dostęp: 12.05.2025], oferta dotyczyła tylko ST), polskim Welin (<https://starodruki.com/> [dostęp: 12.05.2025], egzemplarz niekompletny sprzedawany w częściach m.in. na platformie <https://onebid.pl> [dostęp: 12.05.2025]), a nawet większe fragmenty w ofercie prywatnej na portalu aukcyjnym Allegro (<https://archiwum.allegro.pl/oferta/biblia-leopolity-wyd-i-1561-st-testament-9-ksiag-i9364146751.html> [dostęp: 12.05.2025]).

się stanem zachowania – od pozycji kompletnej, z zachowaną oprawą z epoki (jedyna taka oferta sprzed 31 lat), po egzemplarz bardzo mocno zdefektowany, z ponad 100 brakującymi kartami (w ofercie z 2003 r.). Dwa egzemplarze można było uznać za mocno podniszczone. Uśredniając stan zachowania, egzemplarze miały od kilkunastu do kilkudziesięciu brakujących kart (średnia ok. 30, a mediana ok. 10 brakujących kart)³⁷ i przynajmniej późniejszą (jeśli nawet nie współczesną) oprawę. Wśród omawianych egzemplarzy brak było tych o znaczącej proveniencji (choć zdarzył się zapisek np. o właścicielu pochodzącym z rodziny Chopina – egzemplarz z 2005 r. – czy nota własnościowa znanego antykwariusza i bibliofila M. Swinarskiego – egzemplarz z 2014 r.).

2.2. Biblia brzeska z 1563 r. – opis egzemplarzy

Biblia wydana w 1563 r. doczekała się przynajmniej trzech nazw – brzeska (od miejsca wydania), Radziwiłłowska (od nazwiska księcia Michała Radziwiłła „Czarnego”, magnata zapewniającego finansowanie wydania) czy w końcu pińczowska (od miejsca, w którym dokonywano tłumaczenia). Zachowała się informacja o łącznych kosztach wydania, mających wynosić 3000 dukatów³⁸. Grupa osób odpowiadających za tłumaczenie zmieniała się w czasie. Samo tłumaczenie miało być oparte na tekstach w językach oryginalnych, choć obecnie spotyka się zastrzeżenia co do tego twierdzenia³⁹. W efekcie otrzymano pięknie wydane dzieło, w wielkim formacie, cechujące się starannym językiem i wysokim warsztatem edytorskim, przyozdobione drzeworytami (jednak tylko w Pięcioksięgu – w łącznej liczbie 12, nie wliczając kart z tytułaturą) oraz wieloma zdobnymi inicjałami. Tak jak w przypadku poprzedniej Biblii, wiemy, że istniały różne jej warianty⁴⁰, o czym jednak zazwyczaj nie informowały opisy pozycji aukcyjnych.

37 Średnia – w tym przypadku arytmetyczna – informuje o średniej wartości cechy w populacji, natomiast mediana dzieli zbiór na połowę (w analizowanych przypadkach połowa egzemplarzy ma wartość cechy poniżej mediany, a połowa powyżej). Użycie średniej jest bardziej wrażliwe na występowanie obserwacji skrajnych (np. pozycji z bardzo dużą ilością strat). Gdy różnica między średnią a medianą jest duża, populację lepiej opisuje mediana – zob. S. Ostasiewicz – Z. Rusnak – U. Siedlecka, *Statystyka*, wyd. 2 (Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej 1997) 46–60.

38 Trudno określić siłę nabywczą wyrażoną w tamtym czasie dukatami. Niemniej, dokonując prostego przeliczenia opartego na kursie złota, otrzymujemy – dość orientacyjną i chyba stanowiącą bardziej ciekawostkę – cenę dzisiejszą: 3000 dukatów (dukat ważył około 3,5 g złota) daje 10,5 kg złota (choć formalnie niższej próby). Licząc po aktualnym kursie (z 9 maja 2025 r.), mamy 10500 g × 463 zł/g, co daje około 4,9 mln zł.

39 Na problem opierania się tłumaczy Biblii brzeskiej na wtórnych łacińskich tłumaczeniach Biblii hebrajskiej (Biblia łacińska Stephanusa, Biblii Pagniniego) zwrócono uwagę m.in. w R. Pietkiewicz, „*Hebraica veritas in the Brest Bible*”, *Reformation & Renaissance Review* 17/1 (2015) 44–62, <https://doi.org/10.1179/1462245915Z.00000000068>.

40 Zob. np. S. Siess-Krzyszowski, „Warianty typograficzne Biblii brzeskiej”, *Tematy i Konteksty* 11/6 (2016) 36–59.

Tabela 2. Opis zidentyfikowanych pozycji Biblii brzeskiej (1563 r.) oferowanych na polskim rynku aukcyjnym

Antykwarjat (kod), nr aukcji, rok	Opis kart	Opis oprawy	Proweniencja
L 1/1994	brak dwóch kart indeksu	współczesna	brak
L 7/1999	braki: pierwsze nieliczbowane 13 kart, 14 kart liczbowanych (karty zastąpione kopiami); pewna część kart z uszkodzeniem ze stratą dla tekstu	skóra, tłoczenia, okucia, zapewne z epoki	brak
W 9/2000	brak siedmiu kart	?	brak
L 12/2001	kompletna (ST i NT), karty nr 92 i 143 w NT z podklejonymi rozerwaniami	z epoki, skóra na desce, tłoczenia, mosiężne okucia, guzy, ślady zapinek	exlibris dr Szwed
R 65/2006	brak 14 kart: czterech ostatnich NT i sześć rejestru; trzy karty wstępu i jedna rejestru w kopii	późniejsza, półskórek (XIX w.), pięknięcia, szyldzik – Biblia Święta	brak
R 67/2006	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji R 67/2006		
RE 116/2006	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji R 67/2006		
R 75/2007	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji R 67/2006		
W 34/2012	siedem kart początkowych w kopii, 16 kart podniszczonych, sześć kart ze stratą dla tekstu, zabrudzenia, zawilgocenia, nieco przycięte marginesy	XX-wieczna wykonana ze starych materiałów, deska, skóra z tłoczeniami, klamry i okucia metalowe, osiem guzów narożnych	brak
L 45/2017	brak 46 kart (27 kart z przodu, sześć losowo w tekście oraz 13 kart w Listach Apostolskich oraz Apokalipsie) – wszystkie braki uzupełnione na starym papierze	z epoki, skóra brązowa	Marian Swinarski

L – antykwarjat Lamus, R – antykwarjat RaraAvis, RE – Dom Aukcyjny Rempex, W – antykwarjat Wójtowicz, ? – brak danych, ST – Stary Testament, NT – Nowy Testament

Źródło: opracowanie własne na podstawie opisów z folderów aukcyjnych, których numery podano w tabeli.

W przypadku tej Biblii istnieje przekaz o spaleniu na rynku wileńskim większości kopii na polecenie syna magnata łóżącego na wydanie dzieła (Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”). Sam wydatek na zebranie ksiąg do spalenia szacowano na 5000 dukatów⁴¹.

⁴¹ Bazując na wcześniej określonej metodzie (zob. przypis 38), otrzymujemy dzisiejszą wartość równą: $5000 \times 3,5 \text{ g} \times 436 \text{ zł/g} \approx 7,63 \text{ mln zł}$.

Z łącznej – zapewne wyolbrzymionej – liczby 1000 pierwotnych egzemplarzy⁴² miało ocaleć tylko ok. 20–40 kopii. Przeglądając liczbę ofert aukcyjnych, a także opierając się na informacjach o egzemplarzach zachowanych w publicznych zbiorach, należy dojść do wniosku, że powyższy przekaz nie jest zgodny z prawdą. W wyniku kwerendy autora udało się w polskim obiegu aukcyjnym zidentyfikować 10 ofert – niemniej cztery z nich dotyczyły zapewne tego samego egzemplarza (dawałoby to siedem różnych kopii)⁴³. Podobnie jak w przypadku Biblii Leopolicy z 1561 r., raz pojawił się egzemplarz kompletny (w 2001 r.); nie było natomiast egzemplarzy bardzo mocno zdefektowanych (tylko raz, w ofercie z 2017 r., stwierdzono 46 brakujących kart). Za wyraźnie podniszczone można było uznać dwa egzemplarze. W przypadku trzech ofert można zakładać zachowanie oprawy z epoki. Opisując uśredniony stan zachowania – co daje praktycznie idealną zgodność z tym, o czym wspomniano przy Biblii Leopolicy z 1561 r. – egzemplarze miały od kilkunastu do kilkudziesięciu brakujących kart (średnia ok. 32, mediana ok. 10 brakujących kart). W odróżnieniu jednak od wcześniej opisywanej Biblii około połowa kopii miała oprawę z epoki. Ponownie w notach proveniencyjnych pojawiło się nazwisko M. Swinarskiego.

2.3. Biblia Budnego z 1572 r.

Biblia Budnego wydrukowana została w 1572 r. w Zasławiu przez Macieja Kawęczynskiego. Biblia ta nosiła też nazwę nieświeskiej, ze względu na miejsce, w którym odbywało się tłumaczenie. Autor – Szymon Budny – głosił poglądy negujące przedwieczność Jezusa i polemizował w kwestiach interpretacji Jego poczęcia. Poglądy te były tak radykalne, że sam tekst Biblii był w niektórych miejscach korygowany przez wydawcę bez konsultacji z autorem. Doprowadziło to później do odrzucenia tłumaczenia przez samego autora, który

42 O liczbie pozostałych egzemplarzy wspomina np. Gustaw, „Polskie przekłady Pisma Świętego”, 325. Obecnie szacuje się, że ocalałych kopii może być około 120 (por. np. Leszczyński, „Biblia brzeska – pierwszy ewangelicki przekład Pisma Świętego na język polski”, 159). Sto egzemplarzy uległo spaleni na rynku wileńskim, kolejnych 80 zaginęło. Daje to około 300 egzemplarzy nakładu – za I. Kwilecką, „Die Brester Bibel: Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung”, *Biblia święta to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu. II. Księgi Nowego Testamentu* (red. H. Rothe – F. Scholz) (Paderborn: Schöningh 2001) 1513–1514. Ciekawostką – potwierdzającą, że przetrwało więcej kopii Biblii niż tylko 20–40 sztuk – jest informacja z listopada 2024 r. o odnalezieniu na poddaszu polskiego domu pod Opolem dwóch dość kompletnych egzemplarzy. Wydarzenie to odbiło się echem nie tylko w Polsce, lecz także na całym świecie, i to nie wyłącznie w publikacjach fachowych (por. A. Pflughoeft, *Family Stumbles on Two Valuable 400-Year-Old Bibles Hidden in Poland Home*, <https://www.miamiherald.com/news/nation-world/world/article296864019.html> [dostęp: 12.05.2025]).

43 Egzemplarze Biblii brzeskiej były oferowane np. w krajach za wschodnią granicą Polski – w 2023 r. dwukrotnie pojawiła się oferta sprzedaży Biblii z 1563 r. na portalach rosyjskich (w cenie około 400 tys. zł). W tym samym roku dwukrotnie oferta ukazała się również na polskim serwisie OLX (w cenie 600 tys. zł). W każdym przypadku linki do oferty były tymczasowe i zniknęły po niedługim czasie (np. nieaktualny już link: <https://www.olx.pl/d/oferta/zabytkowa-biblia-brzeska-z-1563-roku-CID4042-IDUf4Lk.html> [dostęp: 10.10.2023]). Ta efemeryczność omawianych ofert może sugerować nie do końca legalne pochodzenie kopii. Zagadnienie potencjalnej „czarnorynkowej” sprzedaży dzieł sztuki wykracza jednak poza ramy tego artykułu.

wydał jeszcze bardziej radykalny Nowy Testament w Łosku⁴⁴ w 1574 r. (przed śmiercią autor stonował jednak swoje poglądy)⁴⁵. Według dostępnych materiałów źródłowych Biblia ta nigdy nie pojawiła się w antykwarycznym obrocie aukcyjnym po 1989 r. Według przekazów starszych antykwariuszy egzemplarze tego wydania ostatni raz były oferowane przed II wojną światową⁴⁶.

2.4. Biblia Leopoldy (drugie wydanie z lat 1575/1577 r.) – opis egzemplarzy

Decyzja o druku drugiego wydania Biblii Leopoldy miała być podyktowana kilkoma czynnikami. Zaliczyć można do nich: potrzebę korekty tekstu Biblii jako nie do końca zgodnego z Wulgatą⁴⁷, usuwanie dostrzegalnych archaizmów⁴⁸, wyczerpanie się katolickich nakładów Pisma Świętego, a w końcu prostą chęć zarobku i przypodobania się nowemu królowi Henrykowi Walezemu (nowa dedykacja dzieła). W drugim wydaniu dopracowano warstwę graficzną, wykorzystując 296 drzeworytów – często większych niż w pierwszym wydaniu⁴⁹. Ta piękna edycja, drukowana ponownie u Szarfenbergów w Krakowie, doświadczyła nieszczęśliwego zbiegu okoliczności – była nim ucieczka króla, któremu dedykowano dzieło. W związku z tym wydarzeniem we wznowianym wydaniu z 1575 r. szybko zastąpiono kartę tytułową oraz wstęp – tak powstał wariant z datą 1577 r.⁵⁰. Rozróżnienie między tymi wydaniem generalnie nie jest dostrzegane na rynku antykwarycznym.

44 Skan przykładowego egzemplarza: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=30338> [dostęp: 12.05.2025].

45 Zob. Kossowska, *Biblia w języku polskim*, 59–264; Pietkiewicz, *Biblia Polonorum*, I, 412–451; Gustaw, „Polskie przekłady Pisma Świętego”, 325–327.

46 O zakupie egzemplarza Nowego Testamentu Szymona Budnego w 1913 r. wspominał w swojej pracy R. Pietkiewicz, „Nowe «pilne weźrzenie» w biblijne przekłady Szymona Budnego”, *Abychmy w ten przekład pilnie weźrzel: wobec tłumaczenia tekstów dawnych* (red. A. Bielak) (Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego 2014) 131.

47 Zarzut niezgodności z Wulgatą i odwoływanie się np. do greckiego tłumaczenia Erazma z Rotterdamu były podnoszone dość często. Przykładowo – jak podaje T. Rubik – „Jan Wielewicki, kronikarz domu zakonnego oo. Jezuitów przy kościele św. Barbary w Krakowie, stwierdzał nawet w 30. latach XVII w., że wydanie to zostało «opublikowane albo przez samych heretyków, nie bez największych wypaczeń, albo przez pewnych katolików, którzy nie mieli żadnej dbałości o wydanie Wulgaty»” („Jan ze Lwowa i Erazm z Rotterdamu”, 364).

48 Dziś pewną formę anegdoty stanowi fragment Jr 13,4: „weźmi ten pas (...) y schowayże go tam w dupiu skalnym”. Wyraz „dupiu” został zmieniony w drugim wydaniu – por. T. Lewaszkiewicz, „Samuel Bogumił Linde jako badacz polskich i innojęzycznych przekładów Biblii”, *Na szlakach dawnej i współczesnej polszczyzny. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Danucie Bienkowskiej* (red. D. Kowalska et al.) (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2023) 98.

49 Szerszy opis tej Biblii można znaleźć w Pietkiewicz, *Biblia Polonorum*, I, 367–382.

50 Warto zauważyć, że przez długi czas nie dostrzeżono tej zależności i wydanie z 1575 r. traktowano jako odrębne względem wydania z 1577 r. Na jedynie wariantowość tych wydań pierwszy miał zwrócić uwagę J. Muczkowski („O bibliach Szarfenbergerowskich”, *Dwutygodnik Literacki* 2/24 [1845] 388–392, <https://polona2.pl/item/o-janach-leopolitach-w-szesnastym-wieku-zyjacych,NTQ0MzI2NDQ/> [dostęp: 12.05.2025]).

Tabela 3. Opis zidentyfikowanych pozycji Biblii Leopoldy drugiego wydania (1575/1577 r.) oferowanych na polskim rynku aukcyjnym

Antykwariat (kod), nr aukcji, rok	Opis kart	Opis oprawy	Proweniencja
L 4/1997	braki: karta tytułowa, dedykacji i ostatnia rejestru; wszyto 12 z przodu i sześć na końcu kart czystych; karta 612 częściowo urwana, pierwsze kilkanaście kart z przodu z podklejeniem ze szkodą dla tekstu; blok poluzowany, przebarwienia	skóra na desce z epoki, okucia narożne, klamry	brak
W 6/1998	40 kart ze szkodą dla tekstu po renowacji, marginesy obcięte i barwione	po renowacji, deska, skóra brązowa, tłoczenie ślepe na licu, klamry	brak
W 7/1999	kompletna, czasem pojawiające się podklejenia marginesów, pierwsze karty z niewielką stratą dla tekstu, przebarwienia	skóra reperowana z szyldzikiem, tłoczenia, klamry	brak
L 8/1999	brak 35 kart w tym 28 początkowych; kilkadziesiąt kart reperowanych, marginesy przycięte	skóra z epoki z tłoczeniami, deska, zapinki mosiężne	brak
L 7/1999	kompletna, pierwsza i ostatnia karta z ubytkami marginesu, czasem podklejenia	skóra reperowana z szyldzikiem, tłoczenia	brak
W 17/2004	brak pierwszych 14 kart ST (uzupełnione kopiami), egzemplarz składany z dwóch innych, brak całego NT, łącznie blisko 200 kart strat	po obu stronach oryginalna skóra z tłoczeniami, grzbiet czarna skóra współczesna	brak
L 28/2009	karta tytułowa oraz 36 kart w kopiach, inne karty reperowane i uzupełniane, brzegi przycięte i barwione	skóra na nowej desce, naklejone pozostałości po starej skórze	brak
W 33/2011	brak 54 kart: tytułowa, 10 wstępu, dalej losowo w tekście, końcówki NT i rejestru; paręnaście kart ze szkodą dla tekstu; ślady zawilgoceń i zabrudzeń	grzbiet w starym pergaminie, okładki w płótnie szarym	niezidentyfikowany exlibris, na przedniej wyklejce całostronicowy zapis współczesny
L 32/2011	dwie pierwsze karty w kopii	?	brak
L 33/2011	28 kart w kopii (w większości na początku), część małych drzeworytów wycięta i wstawiona ponownie – czasem ręcznie uzupełniana	późniejsza, skóra marmurkowa	brak
RS 2012	blok barwiony czerwienią, ślady po zalaniu i działaniu wilgoci, część składek luźno związana z blokiem, brak karty tytułowej, widoczne naprawy introligatorskie, ubytki kart drukowanych uzupełnione interfoliowanymi kartami rękopiśmiennymi	nowa skóra cielęca nakładana na starą – nakrapiana; szyldzik	brak
L 35/2012	drobne naderwania, zalania, dwie ostatnie karty indeksu w kopii, ubytki tekstu na dwóch innych kartach indeksu	późniejsza, skóra	rajca krakowski w 1586 r.

Antykwariat (kod), nr aukcji, rok	Opis kart	Opis oprawy	Proweniencja
L 40/2015	kompletna z dużymi marginesami, brzegi kart barwione, część kart ze wzmocnionymi krawędziami, charakterystyczne przebarwienia	XVIII-wieczna, skóra ciemno-brązowa, grzbiet pięciopłowy, w polu dwa tłoczenia, złożona tytulatura	brak
R 116/2016	siedem kart w starannych kopiach drukowanych na starym papierze: nieliczbowane (1–2, 5, 7–8, 10), liczbowane (1)	późniejsza, skóra, tłoczenia na desce, imitująca oprawę renesansową, zapinki, obcięcie barwione	brak
L 9/2017	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji L 8/1999		
D 1/2018	karta tytułowa i druga z ubytkami, stan dobry ze starymi plamami	XVIII-wieczna, pełna brązowa skóra w średnim stanie z drobnymi przetarciami i ubytkami na rogach, grzbiet tłoczony z pozłacanym tytułem	Joachim i Anna (Podzilińscy? Łodzilińscy?)
L 48/2019	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji L 35/2012		
L 13/2019	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji L 35/2012		
L 51/2020	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji L 35/2012		
G 49/2020	brak 136 kart, naprawiane 75	półskórek, XIX w.	brak
O 239/2025	brak 145 kart: dziewięć nieliczbowanych, 54 w ST, 70 w NT, 12 rejestru; zaczyna się od kart rozdziału 32 Wtórych Ksiąg Mojżeszowych i dochodzi do rozdziału 27 Dziejów Apostolskich, postrzępienia krawędzi	brak oprawy	brak
O 240/2025	zapewne ponownie wystawiony egzemplarz z aukcji O 239/2025 ⁵¹		

G – antykwariat Logos, L – antykwariat Lamus, O – Dom Aukcyjny Ostoya, R – antykwariat Rara Avis, RS – Dom Aukcyjny Rynek Sztuki, W – antykwariat Wójtowicz, ? – brak danych, ST – Stary Testament, NT – Nowy Testament

Źródło: opracowanie własne na podstawie opisów z folderów aukcyjnych, których numery podano w tabeli.

Drugie wydanie Biblii Leopolicy z 1575 r. (wliczając omawiany wariant tytułowy z 1577 r.) pojawiało się zdecydowanie częściej w ofercie aukcyjnej niż dwie poprzednie edycje Biblii (lub trzy, jeśli uwzględnić Biblię Budnego). Autor łącznie odnotował aż 21 takich ofert – dokładnie tyle samo co kolejnej edycji Biblii, tym razem w tłumaczeniu ks. J. Wujka. Niemniej, w przypadku tych 21 ofert przynajmniej pięciokrotnie wystawiano ponownie wcześniej sprzedawany egzemplarz. W sumie daje to 17 unikalnych kopii analizowanego wydania⁵². Pięć egzemplarzy było formalnie w pełni kompletnych (szczególnie

⁵¹ Egzemplarz ten został zapewne sprzedany w ofercie poaukcyjnej – niestety autor nie posiada na ten temat bliższych informacji.

⁵² Wielokrotnie, większe lub mniejsze fragmenty (liczące od kilku ksiąg do nawet pojedynczych kart), odnotowywano na portalu aukcyjnym Allegro (por. <https://archiwum.allegro.pl/oferta/1577-biblia-leopolicy->

oferty z lat 90. XX w.), ale zaobserwowano też kilka egzemplarzy z bardzo poważnymi brakami, sięgającymi czasem ponad 100 kart (zwłaszcza ostatnio oferowane na rynku). Sześć egzemplarzy posiadało oprawę z epoki (zachowaną przynajmniej w dużej części). Osiem oferowanych kopii można było uznać za wyraźnie podniszczone lub zdefektowane. Uśredniając stan zachowania, egzemplarze miały ponownie ponad 20 brakujących kart (średnia wyniosła 25), ale mediana była bardzo niska – tylko dwie karty. Tę zastanawiającą sytuację można tłumaczyć faktem, że na rynku pojawiały się egzemplarze o skrajnie różnym stanie zachowania – albo prawie idealne (w oryginalnych oprawach z epoki), albo stosunkowo mocno zdekompletowane (czasem nawet bez oprawy). W przypadku not proveniencyjnych nie stwierdzono kopii pochodzących od szerzej znanych osób.

2.5. Biblia Wujka z 1599 r. – opis egzemplarzy

Biblia Wujka, nazwana tak od nazwiska autora tłumaczenia – ks. Jakuba Wujka, jest z punktu widzenia historycznego najważniejszym polskim tłumaczeniem katolickim (opartym na Wulgacie, ale z uwzględnieniem języków oryginalnych, gdy tłumacz napotykał wątpliwości translacyjne⁵³). Towarzyszyła polskim katolikom przez ponad 350 lat⁵⁴ i była tekstem nie tylko religijnym, ale często kulturotwórczym⁵⁵. Nawet dziś tekst Wujka znajduje swoich odbiorców⁵⁶, zwłaszcza w wersjach sprzed modyfikacji językowych czynionych w XIX i XX w.⁵⁷. Co warto uwagi, sama Biblia Wujka, wydana w Krakowie w 1599 r. w Drukarni Łazarzowej (kierowanej przez Jana Januszowskiego)⁵⁸, przeszła dość istotną korektę językową poczynioną przez komisję jezuicką (ks. Wujek zmarł w 1597 r. i zdążył nadzorować

piekna-oprawa-i5130784938.html [dostęp: 12.05.2025]). Na wspomnianym portalu odnotowywano też oferty całej Biblii, ale były to zazwyczaj formy rozreklamowania poszczególnych antykwariatów przed prowadzonymi aukcjami (por. <https://archiwum.allegro.pl/oferta/lamus-biblia-leopolity-krako-1577-i8104959847.html> [dostęp: 12.05.2025]). Także na portalu OLX odnaleziono pojedynczy przypadek oferty zdekompletowanego wydania zawierającego np. środkową część ST.

⁵³ Por. R. Pietkiewicz, *Biblia Polonorum*, I, 459.

⁵⁴ Istotne było przekonanie o zaakceptowaniu Biblii przez papieża i uznaniu przekładu (podczas synodu piotrkowskiego w 1607 r.) za powszechnie obowiązujący. Założenia te zostały podważone dopiero w 1894 r. (przez ks. S. Chodyńskiego), choć jeszcze przez kilkadziesiąt lat kwestia ta budziła wątpliwości – por. R. Pietkiewicz, *Biblia Polonorum* (Poznań: Pallottinum 2016) V, 77; J. Archutowski, „I Zjazd Biblistów Polskich”, *Przegląd Biblijny* 1 (1937) 101–102, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/713622/edition/676034/content> [dostęp: 12.05.2025].

⁵⁵ Por. S. Koziara, „Biblia Wujka w języku i kulturze polskiej”, *Konspekt* 14/15 (2003) 131–133.

⁵⁶ Można to dostrzec, obserwując szybko znikające oferty na portalu Allegro, dotyczące Biblii w tłumaczeniu Wujka wydanych w XIX w. (szczególnie stosunkowo tanie wydanie lipskie z 1898 r.). Zagadnienie to wykracza jednak poza ramy tego artykułu.

⁵⁷ O modernizacji języka tłumaczeń można przeczytać np. w H. Duda, „... każdą razą Biblię odmieniać” *Modernizacja języka przedruków Nowego Testamentu ks. Jakuba Wujka w XVII i XVIII wieku* (Lublin: TN KUL 1998).

⁵⁸ Nakład tej edycji obejmował zapewne paręset sztuk. Na początku XIX w. władze carskie zakładały łączny nakład Biblii w tłumaczeniu J. Wujka (trzy wydania z lat 1599, 1740 i 1771) na około 3000 egzemplarzy – zob. M. Godlewski, „O mistycyzmie cesarza Aleksandra I. Szkic historyczny”, *Przegląd Powszechny* 162/484 (1924) 51, <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=53&cuid=53054183> [dostęp: 12.05.2025].

wydanie jedynie Nowego Testamentu w 1593 r. i 1594 r.)⁵⁹. Biblia imponuje rozmachem i sprawnością stosowanej sztuki edytorskiej. Co jednak ciekawe, nie zawiera – jako jedyna spośród dostępnych na rynku polskich Biblii XVI-wiecznych – ilustracji (poza bardzo ciekawym frontysem, kartami tytułowymi Starego i Nowego Testamentu oraz rozbudowaną bordiurą początku Ewangelii wg św. Mateusza)⁶⁰. W obiegu spotyka się dwa podstawowe warianty tekstowe⁶¹, jednak nie są one rozróżnialne na rynku antykwarycznym.

Tabela 4. Opis zidentyfikowanych pozycji Biblii Wujka (1599 r.) oferowanych na polskim rynku aukcyjnym

Antykwiariat (kod), nr aukcji, rok	Opis kart	Opis oprawy	Proweniencja
W 6/1998	brak frontyspisu, karty 70–73 ze stratą dla tekstu	deska, brązowa skóra, tłoczenia, klamry	brak
L 9/2000	drobne ubytki i podklejenia	skóra XVIII w., barwienia i złocenia	Marian Swinarski
L 13/2002	braki: frontysepis, karta tytułowa, cztery karty losowo w tekście, 20 stron końcowych; kilka kart ze stratą dla tekstu	współczesna, skóra z tłoczeniami	brak
W 19/2005	brak 53 kart: 39 z przodu, pięć z tyłu i dziewięć losowo – w ich miejsce wmontowano dokładne rękopiśmienne kopie (XIX w.)	skóra – wykonana w XIX w. (?), 5-polowy grzbiet, złożony napis, przednie lico z tłoczeniem i złożonym krzyżem, tylna część z Matką Boską i Dzieciątkiem	brak
W 20/2005	brak 60 kart (w ich miejsce umieszczono reprodukcje na starym papierze): 12 z przodu i 48 z tyłu; zachowany fragment karty tytułowej luzem; uzupełnienia marginesów; ubytki	pełna skóra, XVIII w.	brak
L 24/2007	brak karty tytułowej i końcowej, karta tytułowa w XIX-wiecznej kopii	z epoki, skóra na desce, ślepe tłoczenia, motywy kwiatowe, mosiężne zapinki, narożniki mosiężne, złocenia	brak

59 Pierwszy miał to wykazać J. Gołąb (*O tłumaczeniu Nowego Testamentu przez ks. Jakuba Wujka* [Warszawa: Przegląd Katolicki 1906] 23, <https://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/doccontent?id=20182> [dostęp: 12.05.2025]). Warto w tym miejscu wskazać także na pracę doktorską T. Rubika (oraz jej późniejsze wydanie książkowe z kolejnego roku), w której szeroki rozdział poświęcono jezuickiej cenzurze tłumaczenia Wujka – zob. T. Rubik, *Biblia Wujka, Rabba i Grodzickiego. Historia jezuickiego przekładu (ok. 1579–1599) w kontekście kulturowym epoki* (praca doktorska, Uniwersytet Warszawski, Wydział „Artes Liberales”, Międzydziedzinowa Szkoła Doktorska; Warszawa 2023) 521–566.

60 Zob. Kossowska, *Biblia w języku polskim*, 313–360; Pietkiewicz, *Biblia Polonorum*, I, 452–479; Gustaw, „Polskie przekłady Pisma Świętego”, 311–318.

61 Zob. T. Komender – H. Mieczkowska, *Katalog druków XVI wieku w zbiorach BU w Warszawie* (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1998) II:B, Cz. I, 319, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/619958/display/Default> [dostęp: 12.05.2025].

Antykwariat (kod), nr aukcji, rok	Opis kart	Opis oprawy	Proweniencja
W 24/2007	brak 47 kart: 24 z przodu, 16 z tyłu, siedem losowo; siedem kart ze stratą dla tekstu	naprawiana, pełna skóra, niewielki ubytek grzbietu	brak
W 25/2007	brak 29 kart: karta tytułowa (w odpisie z XVIII w.), ostatnia karta nieliczbowana z przodu, karty 1475 i 1477 oraz 25 kart końcowych	napis na grzbiecie – „Biblia Starego i Nowego Testamentu”, skóra XVIII w.	Józef Kociesza Żaba, Marian Swiniarski
R 75/2007	brak karty tytułowej oraz ostatniej	?	brak
R 77/2008	brak czterech kart (w tym tytułowej), część kart luzem	?	brak
R 98/2012	tylko NT, ubytki papieru okleinowego, podklejenia marginesów jednej karty, podklejone przedarcie przedostatniej karty, niewielkie zaplamienia kart w grzbiecie na końcu	późniejsza, półskórek	brak
L 34/2012	braki: karta tytułowa, pięć kart początkowych, dwie w środku i 19 końcowych (braki uzupełnione w kopii)	XVIII w., skóra marmurkowa, grzbiet 6-polowy, ramka z motywami kwiatowymi	brak
W 37/2013	braki: 14 kart (siedem na początku i siedem na końcu – zastąpione fachowo wykonanymi kopiami) oraz frontysepis; niewielkie przycięcie marginesów	wtórna, brązowa skóra z tłoczeniami, deska, zachowane dwie zapinki, brzegi barwione	brak
OS 182/2014	braki: 13 kart nieliczbowanych na początku, strony 1–240 oraz końcowe osiem kart rejestru	brak oprawy	Vincentii Kubicki Anno Domini 1800
W 40/2015	brak 24 kart: frontysepis, 11 kart początku, 12 na końcu (uzupełnienia w kopiach); przycięcie marginesów; krawędź barwiona	deska, brązowa skóra z tłoczeniami, osiem guzów metalowych, dwie zapinki	brak
G 49/2020	brak całego wstępu, tekst Pisma Świętego w całości, ale kilka kart ręcznie uzupełniona (około XVIII w.), Księga Genesis w innym, unikalnym układzie typograficznym	tylna część oprawy i część grzbietu z epoki, przód dołożony z dzieła XV-wiecznego	brak
L 55/2021	kompletna	skóra ze złoceniami i tłoczeniami, szyldzik, wyklejka – papier marmurkowy	brak
W 53/2021	brak 14 kart: frontysepis, karta tytułowa, karta dedykacji, karta Porządku Ksiąg ST, karty liczbowane: 1–4, 9–10, 13–14, sześć końcowych kart nieliczbowanych w rejestrze; brakujące karty zastąpione fachowo wykonanymi kopiami na papierze z epoki	deska, złoty pergamin z epoki	Konstanty Podhorski Mikołajówka (Konstanty Maciej książę Podhorski 1859–1907); Kalwaria Paławska k. Przemyśla

Antykwariat (kod), nr aukcji, rok	Opis kart	Opis oprawy	Proweniencja
R 131/2021	brak frontyspisu, obcięta barwione	pergamin z epoki, metalowe okucia i zapinki, na 5-półowym grzbiecie ze zwiężkami odręczny tytuł umieszczony w epoce: „Biblia”, na obu kartach okładki złożony owalny zdobnik z postacią króla Dawida z cytrą	brak
A 11/2023	brak frontyspisu, karta ze stroną tytułową i druga karta uzupełniona w 1/4 powierzchni; wśród kolejnych 30 stronnic ok. 10 podklejonych (w epoce) na marginesach	grzbiet obleczony brązową skórą, okładki czarne, zauważalny nieznaczny ubytek górnej krawędzi tylnej oprawy, naprawiane w 1920 r. (opisy introligatorskie)	dedykacja – księdzu Zygmuntowi Migdałowi, proboszczowi Parafii Brzezie (1892–1915) oraz Parafii Niepołomice
L 69/2025	brak karty tytułowej, podklejenia frontyspisu oraz karty końcowej	z epoki, zwięzy, skóra	dr Antoni Przyborski; wklejone autografy Jana Pawła II, prymasa Wyszyńskiego oraz kardynała Dziwisza

A – antykwariat Abecadło, D – antykwariat Derubeis, G – antykwariat Logos, L – antykwariat Lamus, OS – Dom Aukcyjny Okna Sztuki, R – antykwariat RaraAvis, W – antykwariat Wójtowicz, ? – brak danych, ST – Stary Testament, NT – Nowy Testament

Źródło: opracowanie własne na podstawie opisów z folderów aukcyjnych, których numery podano w tabeli.

Biblia Wujka z 1599 r. – ze względu na znaczenie dla katolików w Polsce – była książką pożądaną i bardzo szanowaną. Zapewne uniknęła wielu niebezpieczeństw, na które były narażone poprzednie wydania – niszczona, niekatolicka Biblia brzeska oraz formalnie już nieużywana w Kościele, a przez to narażona na zapomnienie, Biblia Leopoldy. Nie powinien więc dziwić fakt, że omawiana edycja mogła się zachować – i zapewne zachowała – do naszych czasów w największej liczbie egzemplarzy. Świadczyć może o tym również fakt, że Biblię Wujka najczęściej oferowano na aukcjach antykwarycznych w Polsce – co prawda formalnie tyle samo razy co drugie wydanie Biblii Leopoldy, ale prawdopodobnie wszystkie oferty dotyczyły różnych kopii. Pomijając często brakujący, efektowny i sugestywny frontyspis, Biblia Wujka pięciokrotnie była oferowana jako dzieło kompletne (odmiennie niż w przypadku Biblii Leopoldy – dotyczyło to egzemplarzy ostatnio wystawianych na aukcjach). Osiem oferowanych kopii posiadało oprawę z epoki. Sześć egzemplarzy było dość mocno uszkodzonych, w tym dwa bardzo mocno zdefektowane (kilkastronni brakujących stron). Fakt ten znacząco wpłynął na opis egzemplarza uśrednionego, w przypadku którego można stwierdzić, że charakteryzował się aż 50 brakami w liczbie kart (tyle wyniosła średnia). Mediana jednak jest podobna do dwóch pierwszych opisywanych edycji i wynosiła 14 brakujących kart. W mniej niż połowie egzemplarzy zachowała się oprawa z epoki (dziewięć kopii). W zapisach proveniencyjnych kilkakrotnie

odnotowano ciekawe wpisy, choć podobnie jak w przypadku pozostałych edycji nie były to osoby bardzo znane. Ciekawostką jest fakt dwukrotnego wpisu M. Swinarskiego. W przypadku ostatniego z oferowanych egzemplarzy wklejono w nim autografy papieża Jana Pawła II oraz prymasa Stefana Wyszyńskiego. Fakt ten mógł przyczynić się do uzyskania wyższej ceny końcowej, co prawdopodobnie nie miało miejsca w przypadku innych kopii jakiegokolwiek wydania.

2.6. Podsumowanie przedstawionych egzemplarzy

Próbując podsumować powyższe rozważania, można wskazać na następujące fakty. Na podstawie zebranych danych opisano 59 ofert polskojęzycznych Biblii z XVI w. Oferty te dotyczyły łącznie 51 unikalnych kopii. W badanym okresie nie udało się zidentyfikować egzemplarza Biblii Budnego z 1572 r. Wśród unikalnych kopii 12 (24% całości) było kompletnych lub prawie kompletnych (brak frontyspisu w przypadku Biblii Wujka), ta sama liczba (12) egzemplarzy miała stratę ponad lub blisko 50 kart (100 stron). Średnio w analizowanych egzemplarzach brakowało około 30 kart, ale mediana była znacząco niższa (około 10 kart). Tylko 18 analizowanych kopii (35%) Biblii wciąż posiadało oprawę wykonaną w epoce. Stan 22 egzemplarzy (43%) autor – choć należy zaznaczyć, że była to subiektywna ocena, podyktowana analizą wszystkich dostępnych opisów i ewentualnych zdjęć zawartych w katalogach aukcyjnych – ocenił na bardzo dobry lub dobry. Za mocno zniszczone (w tym zdefektowane) uznano 18 kopii (35%). Powyższy opis potwierdza w dużej części fakt, że na aukcjach często pojawiały się egzemplarze w tzw. polskim stanie zachowania⁶², a sytuacja ta była – i wciąż jest – akceptowana przez kupców polskojęzycznych starodruków (nie tylko biblijnych).

Patrząc na ocenę stanu zachowania poszczególnych edycji, można zauważyć, że w przypadku dwóch najwcześniejszych – Biblii Leopoldy z 1561 r. oraz Biblii brzeskiej z 1563 r. – mamy znacząco mniejszy udział egzemplarzy dostępnych w handlu (odpowiednio sześć i siedem egzemplarzy), jak i tych zachowanych w dobrym stanie (odpowiednio 17% i 14% egzemplarzy). W przypadku edycji późniejszych (Biblia Leopoldy z 1575/1577 r. oraz Biblia Wujka z 1599 r.) dostępnych było więcej egzemplarzy (odpowiednio 17 i 21 egzemplarzy), a dobry stan zachowania był częściej spotykany (odpowiednio 29% i 24% egzemplarzy). Ciekawie kształtuje się odsetek egzemplarzy dostępnych w gorszych stanach – oscyluje on generalnie na poziomie około 30% (jedynie dla drugiego wydania Biblii Leopoldy osiąga on niemal 50%). Widać tu wyraźną różnicę między pierwszymi edycjami polskojęzycznych Biblii z początku lat 60. XVI w. a wydaniem późniejszymi. Skąd wynika ta różnica? W przypadku Biblii Wujka (o czym już wspomiano) można ją tłumaczyć tym, że jako zatwierdzone wydanie katolickie była ceniona i dobrze przechowywana. Trudno natomiast wskazać

62 Termin ten odzwierciedla fakt doświadczania, szczególnie przez Polskę, okresu wielu wojen i innych form niepokojów. Powodowało to, że zasoby biblioteczne były narażone na znacznie większe uszkodzenia i zdekompletowanie – zob. W. Jurasz, *Polski inkunabuł w europejskim stanie*, <https://dziennikpolski24.pl/polski-inkunabuł-w-europejskim-stanie/ar/3236592> [dostęp: 10.10.2024].

przyczynę różnicy między pierwszym i drugim wydaniem Biblii Leopoldy – być może znaczenie miał nakład, niestety autor nie był w stanie tych liczb porównać. Warto podkreślić jest natomiast, że pomimo dużego sentymentu, jaką darzona jest Biblia brzeska, pierwsze wydanie Biblii Leopoldy – zarówno pod względem dostępności, jak i stanu zachowania – w niczym jej nie ustępuje.

3. Ceny poszczególnych egzemplarzy

Kluczowe informacje potrzebne do prowadzonych w tym punkcie analiz zawarto w tabeli 5. Wszystkie ceny w artykule są podawane w polskich złotych, chyba, że wyraźnie wskazano, że jest inaczej.

Tabela 5. Zestaw cen wywoławczych i osiągniętych za egzemplarze Biblii na polskich aukcjach antykwarycznych w latach 1994–2025

Biblia – rok wydania	Antykwariat (kod), nr aukcji, rok	Cena wywoławcza	Cena osiągnięta	Cena wywoławcza/inflacja	Cena osiągnięta/inflacja
1561	W 3/1994	4000	?	26 376,81	?
1561	W 6/1997	5500	?	17 903,73	?
1561	W 15/2003	3000	?	5985,86	?
1561	W 19/2005	8000	13 200	15 300,10	25 245,17
1561	W 37/2013	20 000	?	30 237,43	?
1561	L 38/2014	50 000	55 000	74 919,31	82 411,24
Podsumowanie dla 1561:	sześć ofert	średnia cena wywoławcza/inflacja: 28 453,88		średnia cena osiągnięta/inflacja: 53 828,21	
1563	L 1/1994	?	9900	?	65 282,61
1563	L 7/1999	8000	?	20 272,58	?
1563	W 9/2000	10 000	33 000	23 616,70	77 935,12
1563	L 12/2001	45 000	?	96 526,03	?
1563	R 65/2006	42 000	0	78 673,41	0
1563	R 67/2006	42 000	0	78 673,41	0
1563	RE 116/2006	?	63 800	?	119 508,70
1563	R 75/2007	42 000	85 800	77 894,46	159 127,30
1563	W 34/2012	60 000	101 200	94 068,66	158 662,50
1563	L 45/2017	45 000	165 000	68 450,44	250 985,00
Podsumowanie dla 1563:	10 ofert	średnia cena wywoławcza/inflacja: 67 271,96		średnia cena osiągnięta/inflacja: 138 583,50	

Biblia – rok wydania	Antykwariat (kod), nr aukcji, rok	Cena wywoławcza	Cena osiągnięta	Cena wywoławcza/ inflacja	Cena osiągnięta/ inflacja
1575/1577	L 4/1997	1800	?	5859,402	?
1575/1577	W 6/1997	6000	?	19531,34	?
1575/1577	W 7/1998	7000	7700	19 831,65	21 814,81
1575/1577	L 8/1999	1800	?	4561,33	?
1575/1577	L 7/1999	7000	?	17 738,51	?
1575/1577	W 17/2004	5000	?	9897,26	?
1575/1577	L 28/2009	24 000	?	41 675,13	?
1575/1577	W 33/2011	20 000	24 750	32 704,54	40 471,86
1575/1577	L 33/2011	35 000	?	57 232,94	?
1575/1577	L 32/2011	40 000	?	65 409,07	?
1575/1577	RS 2012	5500	5500	8622,96	8622,96
1575/1577	L 35/2012	40 000	?	62 712,44	?
1575/1577	L 40/2015	50 000	?	74 919,31	?
1575/1577	R 116/2016	36 000	0	54431,79	0
1575/1577	L 9/2017	14 000	22 000	21 295,69	33 464,66
1575/1577	D 1/2018	50 000	0	74 564,75	0
1575/1577	L 48/2019	56 000	0	82 197,36	0
1575/1577	L 13/2019	45 000	0	66 051,45	0
1575/1577	L 51/2020	44 000	55 000	63 131,62	78 914,52
1575/1577	G 49/2020	8000	15 400	11 478,48	22 096,07
1575/1577	O 239/2025	50 000	0	50 000,00	0
1575/1577	O 240/2025	40 000	0	40 000,00	0
Podsumowanie dla 1575/1577:	21 ofert	średnia cena wywoławcza/inflacja: 40 174,86		średnia cena osiągnięta/inflacja: 34 230,81	
1599	W 6/1997	6500	?	21 158,95	?
1599	L 9/2000	18 000	66 000	42 510,07	155 870,20
1599	L 13/2002	9000	?	18 298,77	?
1599	W 19/2005	15 000	16 500	28 687,70	31 556,47
1599	W 20/2005	12 000	?	22 950,16	?
1599	L 24/2007	48 000	66 000	89 022,24	122 405,60
1599	W 25/2007	24 000	?	44 511,12	?
1599	W 24/2007	12 000	13 200	22 255,56	24 481,12
1599	R 75/2007	15 000	19 910	27 819,45	36 925,69
1599	R 77/2008	12 000	?	21 712,74	?
1599	R 98/2012	8000	10 120	12 542,49	15 866,25

Biblia – rok wydania	Antykwariat (kod), nr aukcji, rok	Cena wywoławcza	Cena osiągnięta	Cena wywoławcza/inflacja	Cena osiągnięta/inflacja
1599	L 34/2012	30 000	?	47 034,33	?
1599	W 37/2013	20 000	?	30 237,43	?
1599	OS 182/2014	10 000	?	14 983,86	?
1599	W 40/2015	29 000	?	43 453,20	?
1599	G 49/2020	10 000	28 050	14 348,09	40 246,40
1599	L 55/2021	75 000	93 500	104 072,30	129 743,40
1599	W 53/2021	36 000	42 900	49 954,68	59 529,33
1599	R 131/2021	42 000	88 000	58 280,46	122 111,40
1599	A 11/2023	39 000	59 400	45 010,06	68 553,78
1599	L 69/2025	60 000	99 000	60 000	99 000,00
Podsumowanie dla 1599:	21 ofert	średnia cena wywoławcza/inflacja: 38 992,55		średnia cena osiągnięta/inflacja: 75 524,14	

A – antykwariat Abecadło, D – antykwariat Derubeis, G – antykwariat Logos, L – antykwariat Lamus, OS – Dom Aukcyjny Okna Sztuki, R – antykwariat Rara Avis, RE – Dom Aukcyjny Rempex, RS – Dom Aukcyjny Rynek Sztuki, W – antykwariat Wójtowicz, ? – brak danych, ST – Stary Testament, NT – Nowy Testament

Źródło: opracowanie własne na podstawie opisów z folderów aukcyjnych (numery podano w tabeli), informacji poaukcyjnych o cenach osiągniętych oraz własnych przeliczeń uwzględniających poziom inflacji.

Omawiane wyniki bazują na cenach skorygowanych o inflację. Analizując powyższą tabelę można stwierdzić, że w ujęciu średnim najwyższe ceny osiągała Biblia brzeska (blisko 139 tys. zł), a druga w kolejności była Biblia Wujka (ponad 75,5 tys. zł). Najniższe średnie ceny osiągały obydwa wydania Biblii Leopoldy – pierwsze wydanie blisko 54 tys. zł, drugie wydanie nieco ponad 34 tys. zł. Należy jednak zauważyć, że w przypadku pierwszego wydania Biblii Leopoldy tylko dwa razy udało się zidentyfikować sprzedany egzemplarz. Biblia brzeska i drugie wydanie Biblii Leopoldy pojawiły się na aukcjach sześć razy, natomiast Biblia Wujka aż 12 razy⁶³. Nieco inaczej kształtowały się ceny wywoławcze. Za najcenniejszą ponownie można było uznać Biblię brzeską (ponad 67 tys. zł). Drugie miejsce zajęło drugie wydanie Biblii Leopoldy (nieco ponad 40 tys. zł), niewiele ustępujące Biblii Wujka (niecałe 40 tys. zł). Zaskakująco niska była średnia cena wywoławcza pierwszego wydania Biblii Leopoldy – jedynie około 28,5 tys. zł. Wśród 10 najdrożej sprzedanych egzemplarzy pierwszą trójkę stanowiły druki Biblii brzeskiej (najdroższa została wyceniona przez kupujących na ponad 250 tys. zł). Kolejne cztery miejsca zajęła Biblia Wujka (z najdroższym drukiem wartym ponad 155 tys. zł). W dziesiątce znalazł się również egzemplarz pierwszego wydania Biblii Leopoldy (blisko 82,5 tys. zł), a zaraz po analizowanych

⁶³ Poza wspomnianą kwestią pierwszego wydania Biblii Leopoldy, także w przypadku innych Biblii kilkakrotnie odnotowywano fakt wystawienia oferty bez finalnej sprzedaży.

egzemplarzach pierwszy raz pojawił się druk drugiego wydania Biblii Leopoldy (sprzedany za blisko 79 tys. zł). Warto podkreślić, że blisko połowa najdroższych egzemplarzy sprzedawała się w ostatnich 10 latach. Dość odmiennie wyglądała sytuacja w przypadku 10 najwyższych cen wywoławczych. Najdrożej wyceniono egzemplarz Biblii Wujka (ok. 104 tys. zł), natomiast dwa kolejne miejsca przypadły Biblii brzeskiej (droższa z wycen – nieco ponad 96,5 tys. zł). Co może zaskakiwać, dwa razy wśród analizowanych egzemplarzy odnotowano drugie wydanie Biblii Leopoldy (droższa z nich wyceniona na trochę ponad 82 tys. zł). Ostatnie miejsce w analizowanej dziesiątce zajęło pierwsze wydanie Biblii Leopoldy (blisko 75 tys. zł). Tylko trzy egzemplarze na tej liście były oferowane w ciągu ostatnich 10 lat. Warto też dodać, że średnia cena sprzedaży wszystkich edycji łącznie wyniosła blisko 78,9 tys. zł, natomiast średnia cena wywoławcza – około 42,5 tys. zł.

Podsumowując powyższe informacje, po raz kolejny w artykule uwidacznia się wyjątkowa pozycja Biblii brzeskiej. Była ona najbardziej pożądaną pozycją na rynku – odnotowywała jedne z najwyższych cen zarówno wywoławczych, jak i końcowych. Potwierdziła się też wartość rynkowa Biblii Wujka, natomiast drugie wydanie Biblii Leopoldy cechowało się zauważalnie niższą wyceną. Dość zaskakująca jest natomiast niska obecność pierwszego wydania Biblii Leopoldy – zarówno pod względem analizowanych cen, jak i liczby omawianych egzemplarzy. Prawdopodobnym wytłumaczeniem tego stanu rzeczy jest rzadka dostępność tego wydania na rynku, a także fakt, że ostatni egzemplarz pojawił się ponad 10 lat temu. W konsekwencji, mimo że analizy cen nie wskazują wyraźnie na atrakcyjność tego wydania dla kolekcjonerów, jego rzadkość może znacząco wpływać na wartość rynkową tego druku⁶⁴.

W kontekście podsumowania analiz dotyczących szacowanej wartości egzemplarzy polskojęzycznych Biblii z XVI w. warto przypomnieć, że rozważania tego typu pojawiały się w dyskusjach bibliofilskich przynajmniej już od przełomu XVIII i XIX w. Już chociażby J. Lelewel w swoim dziele *Bibliograficznych ksiąg dwoje* (1823 r.) wspominał, że za najdroższą edycję uchodziła Biblia Budnego (o szacowanej wartości 20 dukatów), za nią wskazywano na Biblię Brzeską (12 dukatów), a następnie „wydania Leopoldy co do wartości na równi z Wuykiem iść mogą (...) Biblia Brzeska wyżej od nich stoi”⁶⁵ – choć tu niestety nie podano ceny⁶⁶. Można więc stwierdzić, że przez ponad 200 lat kolejność wartościowania

64 W tym miejscu należy dodać, że inne analizy rynku sugerują regularny, kilkuprocentowy wzrost cen rzadkich druków i rękopisów, przewyższający inflację (por. Zakonnik – Czerwona, „Return on Investment in Alternative Markets: The Case of The Polish Rare Book Market”, 286). Zapewne spostrzeżenie to może tłumaczyć sytuację, że egzemplarze dawniej oferowane na rynku mogą mieć w rzeczywistości większą wartość niż wynika to tylko z dzisiejszego uwzględniania inflacji. Ze względu jednak na brak jednoznacznej pewności, co do faktycznego poziomu tego wzrostu, zagadnienie to nie zostało uwzględnione w tym opracowaniu.

65 Zob. J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje* (Wilno: J. Zawadzki 1823) I, 196, <https://cybra.lodz.pl/dlibra/publication/711/edition/1093/content> [dostęp: 12.05.2025].

66 Bazując na metodzie opisanej w przypisie 38, możemy oszacować cenę dzisiejszą: 20 dukatów (po 3,5 g złota) daje 70 g złota. Licząc po aktualnym kursie (z 9 maja 2025 r.), mamy 70 g × 463 zł/g, co daje około 32 000 zł. Dla 12 dukatów mamy 42 g × 463 zł/g ≈ 19 500 zł. Można więc bardzo ostrożnie stwierdzić, że dostrzec można ponad siedmiokrotny wzrost ceny na przestrzeni dwóch stuleci.

poszczególnych edycji nie uległa większym zmianom, z tą uwagą, że Biblia Budnego zniknęła z rynku, a sam Lelewel nie rozróżniał edycji Biblii Leopoldy.

4. Czynniki wpływające na cenę

4.1. Metoda badawcza

Patrząc na poprzedni podpunkt, z pewnością można zastanawiać się, czy istnieją jakieś obiektywne czynniki wpływające na kształtowanie się cen⁶⁷ analizowanych druków biblijnych⁶⁸. Myśląc o takich czynnikach, należy pamiętać również o wielu trudno mierzalnych czynnikach – m.in. indywidualnych upodobaniach kupujących, aktualnych trendach na rynku antykwarecznym czy skłonności do podejmowania ryzyka. Literatura poświęcona mechanizmom aukcyjnym szeroko omawia wybrane aspekty tych zagadnień⁶⁹. Autor w tym miejscu podjął próbę wskazania czynników względnie mierzalnych. Do takich zaliczono: rok wydania Biblii (oraz jego pochodne, np. czy mamy do czynienia z pierwodrukami, jak pierwsze wydanie Biblii Leopoldy i Biblia brzeska), denominację chrześcijańską (upraszczając – czy wydanie było katolickie, czy nie), obecność ilustracji (ze wskazaniem głównie na Biblię Leopoldy), szeroko rozumiany stan zachowania (kompletność, stan kart, czas i zachowanie oprawy), proveniencję, wpływ pandemii COVID-19. Wskazany zbiór czynników nie jest kompletny – bezpośrednia możliwość przejrzenia egzemplarza dawałaby zapewne szansę wyróżnienia większej grupy cech. Na podstawie posiadanych danych zbiór ten stanowił jednak praktycznie jedyne możliwe źródło do oceny zależności.

Starając się znaleźć potencjalne zależności między czynnikami, wykorzystano oprogramowanie IBM SPSS Statistics (w wersji 29). Zbadano występowanie korelacji parami, stosując współczynnik rho-Spearmana⁷⁰. O stwierdzeniu zależności decydował poziom istotności (ang. *significance* – *sig.*) poniżej 0,05, choć wskazywano także na potencjalne tendencje statystyczne ($\text{sig.} < 0,1$)⁷¹. Za silny związek uznawano ten, gdzie współczynnik rho był powyżej 0,7, średni – jeśli był poniżej 0,7, ale powyżej 0,4, w końcu za słaby – gdy był

⁶⁷ W literaturze tematu można znaleźć zakres takich czynników – por. K. Borowski, *Rynek inwestycji kolekcjonerskich i alternatywnych*, wyd. 2 (Warszawa: CeDeWu 2024) 32–33.

⁶⁸ Według analogicznej metody autor przeprowadził wcześniej analizę czynników wpływających na kształtowanie się cen polskojęzycznych kronik ogólnohistorycznych przełomu XVI i XVII w. – Zakonnik, „Kronika Gwagnina na tle polskojęzycznych kronik końca XVI i początku XVII wieku – dostępność i czynniki wpływające na kształtowanie się ceny na polskim rynku antykwarecznym”.

⁶⁹ Zakres czynników wpływających na cenę może być bardzo szeroki – od subiektywnej postrzeganej wartości po takie elementy, jak pora dnia zakończenia aukcji – zob. Ł. Zakonnik – P. Czerwinka – R. Zajdel, „Online Auctions End Time and Its Impact on Sales Success – Analysis of the Odds Ratio on a Selected Central European Market”, *Folia Oeconomica Stetinensia* 22/2 (2022) 246–264, <https://doi.org/10.2478/fole-2022-0029>.

⁷⁰ Zob. M. Roszkiewicz, *Analiza Klienta* (Kraków: SPSS Polska 2011) 236–237.

⁷¹ Zob. L. Pritschet – D. Powell – Z. Horne, „Marginally Significant Effects as Evidence for Hypotheses: Changing Attitudes over Four Decades”, *Psychol. Sci.* 27/7 (2016) 1036–1042, <https://doi.org/10.1177/0956797616645672>.

poniżej 0,4⁷². Otrzymane wyniki opisano poniżej. W analizach uwzględniono wszystkie odnalezione egzemplarze, przy czym ceny skorygowano o poziom inflacji.

4.2. Czynniki wpływające na cenę osiągniętą (cenę sprzedaży)

W przypadku analizy czynników wpływających na cenę osiągniętą stwierdzono następujące zależności:

- a) cena końcowa/inflacja a wydania z lat 60-tych XVI w. ($\rho = ,411$, $\text{sig.} = 0,037$) – stwierdzona zależność dodatnia o średniej sile⁷³;
- b) cena końcowa/inflacja a wydania katolickie ($\rho = -,499$, $\text{sig.} = 0,009$) – stwierdzona zależność ujemna o średniej sile⁷⁴;
- c) cena końcowa/inflacja a kompletność pozycji⁷⁵ ($\rho = ,458$, $\text{sig.} = 0,019$) – stwierdzona zależność dodatnia o średniej sile;
- d) cena końcowa/inflacja a widoczne podniszczenia⁷⁶ ($\rho = -,330$, $\text{sig.} = 0,1$) – stwierdzono ujemną tendencję statystyczną o słabej sile;
- e) cena końcowa/inflacja a proveniencja ($\rho = ,423$, $\text{sig.} = 0,031$) – stwierdzona zależność dodatnia o średniej sile;
- f) cena końcowa/inflacja a przebicie ofert⁷⁷ ($\rho = ,452$, $\text{sig.} = 0,027$) – stwierdzona zależność dodatnia o średniej sile.

Analizując otrzymane wyniki, można po raz kolejny potwierdzić bardzo silną pozycję rynkową Biblii brzeskiej. Wskazują na to korelacje o średniej sile pomiędzy ceną a takimi czynnikami, jak wydania z lat 60. XVI w. (pkt a) oraz wydania katolickie (pkt b). Należy jednak dodać, że wyłączenie z analizowanego zbioru pierwszego wydania Biblii Leopoldy nie zmieniło znacząco uzyskanych wyników (w przypadku tych dwóch czynników). Zapewne więc zmienna wydania katolickie (zależność ujemna) nie wskazuje na wyższą wycenę wydań innych denominacji chrześcijańskich, lecz jedynie potwierdza silną pozycję rynkową Biblii brzeskiej. Osiągana cena powiązana jest także – zgodnie z intuicją – z kompletnością

⁷² Zob. Ostasiewicz – Rusnak – Siedlecka, *Statystyka*, 276.

⁷³ Zależność dodatnia oznacza, że wraz ze wzrostem wartości jednego czynnika wzrasta także wartość drugiego. W tym przypadku fakt wydania wcześniejszego (lata 60. XVI w.) powiązany jest z wyższą osiąganą ceną.

⁷⁴ Analogicznie jak wyżej, ale ze wzrostem wartości jednego czynnika drugi maleje. W tym przypadku wydanie katolickie powiązane było z niższą osiąganą ceną. Oczywiście można tu zakładać pewną zależność wtórną – wnioski na ten temat zostały opisane w dalszej części pracy.

⁷⁵ Kompletność pozycji była zmienną zero-jedynkową (gdzie 0 oznaczało pozycję „mniej więcej kompletne”, a 1 – dzieło mocno niekompletne). Za dzieło „mniej więcej kompletne” uważano takie, które miało co najwyżej kilkanaście procent braków. W przypadku tworzenia zmiennych określających kompletność na poziomie odpowiednio 1–2 kart braków czy kilku procent braków, zależności były również dostrzegalne, ale poziom istotności przekraczał założony (0,05–0,1).

⁷⁶ Była to zmienna porządkowa – na początku skali uwzględniano dzieła zachowane w bardzo dobrym stanie, a na końcu – te zachowane w złym stanie.

⁷⁷ Poprzez pojęcie „przebicie oferty” rozumiano sytuację, w której osiągnięta cena końcowa była wynikiem złożenia więcej niż jednej propozycji kupna. Obserwowano więc rywalizację oferentów, co mogło (choć nie musiało) wywoływać swoistą „gorączkę aukcyjną” i w efekcie końcowym prowadziło do wyższej ceny.

działa (pkt c) i stanem jego zachowania, wyłączając jednak ocenę oprawy (pkt d). Potwierdzono natomiast znaczenie proveniencji egzemplarza (pkt e). Zaobserwowano również, że wraz ze wzrostem liczby licytujących rosła cena końcowa (pkt f). Z jednej strony wydaje się to oczywiste (oferty muszą być przecież coraz wyższe), z drugiej może wskazywać na powstawanie pewnej „gorączki” aukcyjnej. Zaskakujący jest brak możliwości wykazania wpływu stanu i czasu pochodzenia oprawy na cenę. Być może wynika to z faktu, że opisy aukcyjne w tym zakresie bywają czasem nazbyt ogólne i nie wpływają jednoznacznie na decyzję kupującego. Nie wykazano także zależności między atrakcyjną szatą graficzną a ceną końcową (przyjmując Biblię Leopoldy jako najbardziej rozbudowaną ilustracyjnie, Biblię Wujka jako jej przeciwieństwo, a Biblię brzeską jako pozycję pośrednią). Można przypuszczać, że atrakcyjność Biblii brzeskiej oraz historyczne znaczenie Biblii Wujka niwelowały wpływ efektownej oprawy graficznej Biblii Leopoldy. Warto też zwrócić uwagę, że zawirowania rynkowe wywołane pandemią COVID-19 nie znalazły odzwierciedlenia w ocenie czynników kształtujących cenę końcową.

4.3. Czynniki wpływające na cenę wywoławczą

Przechodząc do analizy cech wpływających na cenę wywoławczą, stwierdzono następujące zależności:

- a) cena wywoławcza/inflacja a wydania katolickie ($\rho = -,356$, $\text{sig.} = 0,007$) – stwierdzona zależność ujemna o słabej sile;
- b) cena wywoławcza/inflacja a data aukcji⁷⁸ ($\rho = ,429$, $\text{sig.} = 0,001$) – stwierdzona zależność dodatnia o średniej sile;
- c) cena wywoławcza/inflacja a udana sprzedaż⁷⁹ ($\rho = -,383$, $\text{sig.} = 0,030$) – stwierdzona zależność ujemna o słabej sile;
- d) cena wywoławcza/inflacja a kompletność pozycji ($\rho = ,420$, $\text{sig.} = 0,001$) – stwierdzona zależność dodatnia o średniej sile;
- e) cena wywoławcza/inflacja a widoczne podniszczenia ($\rho = -,411$, $\text{sig.} = 0,02$) – stwierdzona zależność ujemna o średniej sile;
- f) cena wywoławcza/inflacja a proveniencja ($\rho = ,349$, $\text{sig.} = 0,008$) – stwierdzona zależność dodatnia o słabej sile.

Jak można zauważyć, cena wywoławcza w kilku przypadkach korelowała bardzo podobnie jak miało to miejsce w przypadku ceny osiągniętej. Dotyczyło to następujących kwestii: charakteru wydania jako katolickiego (pkt a), kompletności pozycji (pkt d), ogólnej oceny stanu zachowania egzemplarza, ponownie z wyłączeniem oceny stanu oprawy (pkt e), proveniencji (pkt f). Ponownie nie wykazano statystycznych zależności między ceną a bogatą warstwą ilustracyjną ani szeroko rozumianą oceną stanu oprawy. Przechodząc do różnic, można sformułować kilka ciekawych wniosków. Przy ustalaniu ceny wywoławczej

⁷⁸ Data aukcji to faktyczna data przeprowadzonej aukcji – dzień, miesiąc i rok.

⁷⁹ Termin „udana sprzedaż” oznaczał, że pozycja została sprzedana w ramach aukcji.

antykwariaty w dostrzegalny sposób nie kierowały się wczesnym pochodzeniem Biblii (czyli wydaniem z lat 60. XVI w.). Widoczne jest natomiast, że wraz z upływem lat ceny wywoławcze stopniowo rosły (pkt b). Warto przy tym przypomnieć, że ceny osiągane nie zachowywały się w analogiczny sposób – przynajmniej nie można było tego stwierdzić na podstawie analizy korelacji czynników. Dość interesująca wydaje się także sugestia, że przeszacowanie ceny wywoławczej wpływało na brak zainteresowania zakupem tak wycenionej pozycji (pkt c). Może to być ostrzeżeniem dla sprzedających.

4.4. Inne czynniki i ich związki

Kończąc część artykułu poświęconą analizom potencjalnych związków między wybranymi czynnikami a ceną, warto zastanowić się, czy inne czynniki korelują ze sobą. Podstawę do odpowiedzi na to pytanie stanowią wyniki zaprezentowane poniżej:

- a) data aukcji a wydania lat 60-tych XVI w. ($\rho = -,355$, $\text{sig.} = 0,006$) – stwierdzona zależność ujemna o słabej sile;
- b) bogata warstwa ilustracyjna a widoczne podniszczenia ($\rho = ,223$, $\text{sig.} = 0,090$) – stwierdzono dodatnią tendencję statystyczną o słabej sile;
- c) data aukcji a czas powstania oprawy⁸⁰ ($\rho = ,271$, $\text{sig.} = 0,047$) – stwierdzona zależność dodatnia o słabej sile;
- d) czy był wzrost ceny wywoławczej a czas powstania oprawy ($\rho = -,419$, $\text{sig.} = 0,024$) – stwierdzona zależność ujemna o średniej sile;
- e) widoczne podniszczenia a kompletność pozycji ($\rho = ,491$, $\text{sig.} = 0,000$) – stwierdzona zależność dodatnia o średniej sile;
- f) czas powstania oprawy a kompletność pozycji ($\rho = ,314$, $\text{sig.} = 0,021$) – stwierdzona zależność dodatnia o słabej sile;
- g) widoczne podniszczenia a czas powstania oprawy ($\rho = ,235$, $\text{sig.} = 0,087$) – stwierdzono dodatnią tendencję statystyczną o słabej sile.

Pomimo braku wcześniej zauważalnych związków z ceną (zarówno wywoławczą, jak i osiągniętą), stwierdzono kilka istotnych zależności między czasem powstania oprawy a innymi czynnikami. Zależności te są intuicyjnie zrozumiałe – im bardziej analizowany egzemplarz cechował się gorszym stanem zachowania lub mniejszą kompletnością (warto zwrócić uwagę, że także między tymi czynnikami wskazano na związek dodatni – pkt e), tym częściej spotykano dzieła bez oryginalnej oprawy (a czasem nawet pozycje całkowicie jej pozbawione – odpowiednio pkt g i pkt f). Nieoczywiste są natomiast inne zależności związane z oprawą. W ostatnich latach zaobserwowano częstsze pojawianie się pozycji z oprawami wtórnymi (pkt c), a egzemplarze te cieszyły się mniejszą liczbą ofert składanych w trakcie licytacji (pkt d). Wreszcie odnotowano jedyną zależność związaną z warstwą ilustracyjną – pozycje bogatsze w ilustracje częściej cechowały się większymi uszkodzeniami (pkt b).

⁸⁰ Zmienna porządkowa, której wartość wzrastała wraz z wiekiem powstania oprawy dzieła (0 – XVI w., 1 – XVII i XVIII w., 2 – XIX w., 3 – oprawa uważana za nową).

Ta ostatnia zależność być może wynikała z szybkiego „kartkowania” konkretnych egzemplarzy w celu poszukiwania sugestywnych obrazów, co mogło prowadzić do ich uszkodzeń, lub też z faktu „wykradania” kart z ilustracjami ze względu na ich atrakcyjność. Kończąc analizy statystyczne, warto zwrócić uwagę także na to, że z upływem czasu coraz rzadziej spotykane są na rynku najstarsze wydania (z lat 60. XVI w. – pkt a).

Zakończenie

Pomimo wielu dostępnych opracowań dotyczących polskich Biblii z XVI w. autor ma nadzieję, że zaprezentowane informacje w sposób oryginalny poszerzyły zakres wiedzy na temat omawianego zagadnienia. W artykule wskazano, że obok szeroko znanej Biblii brzeskiej na szczególną uwagę zasługuje dziś mniej rozpoznawalna (oczywiście poza kręgami specjalistów) Biblia Leopoldy w jej pierwszym wydaniu. Obydwie te Biblie są w szerokim zakresie podobnie unikalne (choć Biblia brzeska wydaje się pod tym względem przeceniana, a Biblia Leopoldy – niedoceniana) oraz cenne – i to nie tylko w kontekście historycznym, lecz także inwestycyjnym.

Pomimo tego stwierdzenia prawdziwym unikatem, obecnie nieosiągalnym na rynku, jest Biblia Budnego, która zapewne z powodu swych kontrowersyjnych fragmentów nigdy nie zdobyła wiernych odbiorców i z czasem niemal całkowicie zniknęła z obrotu prywatnego. Opracowanie wykazało również, że najczęściej spotykaną polską Biblią jest ta, która dla kultury polskiej miała – i w pewnym sensie wciąż ma – ogromne znaczenie, czyli Biblia Wujka. Jej stosunkowo większa dostępność nie skutkuje jednak niższą ceną, która w ostatnich latach wyraźnie wzrasta (choć zapewne jest to także spowodowane mniejszą częstotliwością ukazywania się na rynku innych edycji).

W pewien sposób zagadkowa pozostaje pozycja Biblii Leopoldy w jej drugim wydaniu – jest ona stosunkowo często spotykana na rynku, lecz pomimo imponującej liczby efektownych drzeworytów cenowo ustępuje omawianym wcześniej edycjom. Winnym tego jest prawdopodobnie mniejsza rozpoznawalność tej wersji, co jednak nie powinno dziwić, gdyż ta katolicka Biblia została niespełna 40 lat po swoim wydaniu zastąpiona bardzo udanym językowo przekładem Biblii Wujka.

Niezależnie od powyższych rozważań autor podjął próbę wskazania czynników wpływających na kształtowanie się cen. Do czynników takich – często zgodnie z intuicją – zaliczono przede wszystkim kompletność egzemplarza oraz brak uszkodzeń. Do ważnych czynników zaliczono także atrakcyjną proveniencję. Co zaskakujące, o wiele mniejsze znaczenie miały natomiast takie czynniki, jak stan i czas powstania oprawy czy np. bogata warstwa graficzna. Kończąc artykuł, autor stawia pytanie, czy sformułowane tu wnioski byłyby prawdziwe dla np. egzemplarzy Biblii XVII- czy XVIII-wiecznych. Kwestia ta może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań i kolejnych opracowań.

Bibliografia

- Archutowski, J., „I Zjazd Bibliistów Polskich”, *Przegląd Biblijny* 1 (1937) 97–108, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/713622/edition/676034/content> [dostęp: 12.05.2025].
- Belcarzowa, E., *Polskie i czeskie źródła przekładu Biblii Leopolicy* (Kraków: Lexis 2006).
- Borowski, K., *Rynek inwestycji kolekcjonerskich i alternatywnych*, wyd. 2 (Warszawa: CeDeWu 2024).
- Duda, H., „... każdą razą Biblię odmieniać” *Modernizacja języka przedruków Nowego Testamentu ks. Jakuba Wujka w XVII i XVIII wieku* (Lublin: TN KUL 1998).
- Godlewski, M., „O mistycyzmie cesarza Aleksandra I. Szkic historyczny”, *Przegląd Powszechny* 162/484 (1924) 47–61, <https://academica.e Biblii Wujka w języku i kulturze polskiej du.pl/reading/readSingle?page=53&uid=53054183> [dostęp: 12.05.2025].
- Gołąb, J., *O tłumaczeniu Nowego Testamentu przez ks. Jakuba Wujka* (Warszawa: Przegląd Katolicki 1906), <https://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/doccontent?id=20182> [dostęp: 12.05.2025].
- Gustaw, R., „Polskie przekłady Pisma Świętego”, *Podręczna encyklopedia biblijna* (red. E. Dąbrowski) (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1959) II.
- Jachimczyk, A., „Informacja o książce w księgarniach internetowych”, *Przestrzeń informacyjna książki* (red. J. Konieczna – S. Kurek-Kokocińska – H. Tadeusiewicz) (Łódź: Wydawnictwo Biblioteka 2009) 161–170.
- Jurasz, W., *Polski inkunabul w europejskim stanie*, <https://dziennikpolski24.pl/polski-inkunabul-w-europejskim-stanie/ar/3236592> [dostęp: 10.10.2024].
- Komender, T. – Mieczkowska, H., *Katalog druków XVI wieku w zbiorach BU w Warszawie* (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1998) II: B, Cz. I, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/619958/display/Default> [dostęp: 12.05.2025].
- Kossowska, M., *Biblia w języku polskim* (Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha 1968) I.
- Koziara, S., „Biblia Wujka w języku i kulturze polskiej”, *Konspekt* 14/15 (2003) 129–133.
- Krzak-Weiss, K., „Inne spojrzenie na wariantowość pierwszego wydania Biblii Leopolicy”, *Jak wydawać teksty dawne* (red. K. Borowiec *et al.*) (Poznań: Rys 2017) 297–312.
- Kwilecka, I., „Die Brester Bibel: Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung”, *Biblia święta to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu. II. Księgi Nowego Testamentu* (red. H. Rothe – F. Scholz) (Paderborn: Schöningh 2001) 1485–1660.
- Leleweł, J., *Bibliograficznych ksiąg dwoje* (Wilno: J. Zawadzki 1823) I, <https://cybra.lodz.pl/dlibra/publication/711/edition/1093/content> [dostęp: 12.05.2025].
- Leszczyński, R., „Biblia brzeska – pierwszy ewangelicki przekład Pisma Świętego na język polski”, *Kalendarz ewangelicki* (red. D. Nowak *et al.*) (Bielsko-Biała: Augustana 2014) 152–160.
- Lewaskiewicz, T., „Samuel Bogumił Linde jako badacz polskich i innojęzycznych przekładów Biblii”, *Na szlakach dawnej i współczesnej polszczyzny. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Danucie Bienkowskiej* (red. D. Kowalska *et al.*) (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2023) 89–112.
- Matuszyk-Podgórska, B., „Co dziś wiemy o Biblii Leopolicy (1561)?”, *Portret Wielkiej Damy: Profesor Janina Gardzińska (1944–2022)* (red. V. Machnicka *et al.*) (Bukowiec: Igitur Violetta Machnicka 2023) 131–134.
- Michałowska, T., *Literatura polskiego średniowiecza* (Warszawa: PWN 2011).
- Miliskiewicz, J., „Rynek bibliofilski. Wiekowy klejnot w zbiorach”, *Rzeczpospolita* 5 lutego (2015).
- Muczkowski, J., „O bibliach Szarfenbergerowskich”, *Dwutygodnik Literacki* 24 (1845) 388–392, <https://polona2.pl/item/o-janach-leopolitach-w-szesnastym-wieku-zyjacych,NTQ0MzI2NDQ/> [dostęp: 12.05.2025].
- Nieć, G., „COVID-19 i rynek książki. Ulotne zjawiska i trwałe zmiany”, *Perspektywy Kultury* 4.2/43 (2023) 639–650, <https://doi.org/10.35765/pk.2023.430402.36>.

- Nieć, G., *Wtórny rynek książki w Polsce – instytucje, asortyment, uczestnicy* (Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka 2016).
- Ostasiewicz, S. – Rusnak, Z. – Siedlecka, U., *Statystyka*, wyd. 2 (Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej 1997).
- Pflughoeft, A., *Family Stumbles on Two Valuable 400-Year-Old Bibles Hidden in Poland Home*, <https://www.miamiherald.com/news/nation-world/world/article296864019.html> [dostęp: 12.05.2025].
- Pietkiewicz, R., *Biblia Polonorum* (Poznań: Pallottinum 2016) I.
- Pietkiewicz, R., *Biblia Polonorum* (Poznań: Pallottinum 2015) V.
- Pietkiewicz, R., „*Hebraica veritas in the Brest Bible*”, *Reformation & Renaissance Review* 17/1 (2015) 44–62, <https://doi.org/10.1179/1462245915Z.00000000068>.
- Pietkiewicz, R., „Nowe «pilne weźrzenie» w biblijne przekłady Szymona Budnego”, *Abychmy w ten przekład pilnie weźrzeli: wobec tłumaczenia tekstów dawnych* (red. A. Bielak) (Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego 2014) 129–146.
- Podnieszński, P., „Inicjatywy na rynku antykwarycznym jako nowe narzędzie wspomagające badania księgoznawcze”, *Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w XXI wieku* (red. M. Kocójowa) (Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego 2010).
- Pritschet, L. – Powell, D. – Horne, Z., “Marginally Significant Effects as Evidence for Hypotheses: Changing Attitudes over Four Decades”, *Psychological Science* 27/7 (2016) 1036–1042, <https://doi.org/10.1177/0956797616645672>.
- Ptaszyk, M., „Okoliczności wydania Biblii Wujka z 1821 roku”, *Pamiętnik Literacki* 87/3 (1996) 133–154.
- Roszkiewicz, M., *Analiza Klienta* (Kraków: SPSS Polska 2011).
- Rubik, T., *Biblia Wujka, Rabba i Grodzickiego. Historia jezuickiego przekładu (ok. 1579–1599) w kontekście kulturowym epoki* (praca doktorska, Uniwersytet Warszawski, Wydział „Artes Liberales”, Międzydziedzinowa Szkoła Doktorska; Warszawa 2023).
- Rubik, T., „Jan ze Lwowa i Erazm z Rotterdamu. Grecki tekst Nowego Testamentu a pierwodruk (1561) oraz zrewidowana edycja (1575) «Biblii Leopoldy»”, *The Biblical Annals* 13/2 (2023) 363–378, <https://doi.org/10.31743/biban.14933>.
- Siess-Krzyszowski, S., „Warianty typograficzne Biblii brzeskiej”, *Tematy i Konteksty* 11/6 (2016) 36–59.
- Smereka, W., „Zarys bibliograficzny ważniejszych wydań Biblii ks. Wujka (1593–1950)”, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 3 (1950) 74, 64–91.
- Zakonnik, Ł. – Czerwonka, P., „Return on Investment in Alternative Markets: The Case of The Polish Rare Book Market”, *Proceedings of the 40th International Business Information Management Association* (red. K.S. Soliman) (Seville: IBIMA 2022) 281–288.
- Zakonnik, Ł., „Biblie w języku polskim wydane w latach 1801–1945”, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 116 (2021) 483–532, <https://doi.org/10.31743/abmk.9592>.
- Zakonnik, Ł., „Kronika Gwagnina na tle polskojęzycznych kronik końca XVI i początku XVII wieku – dostępność i czynniki wpływające na kształtowanie się ceny na polskim rynku antykwarycznym”, *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica* 70/1 (2025) 305–335, <https://doi.org/10.18778/1505-9057.70.13>.
- Zakonnik, Ł., „List of Bibles in Polish Published over the Years 1801–1945 – Supplement” (preprint), <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14285.45287>.
- Zakonnik, Ł. et al., „Art Market Investment Bubble during COVID-19—Case Study of the Rare Books Market in Poland”, *Sustainability* 14/18 (2022) 11648, <https://doi.org/10.3390/su141811648>.
- Zakonnik, Ł. – Czerwonka, P. – Zajdel, R., „Online Auctions End Time and Its Impact on Sales Success – Analysis of the Odds Ratio on a Selected Central European Market”, *Folia Oeconomica Stetinensia* 22/2 (2022) 246–264, <https://doi.org/10.2478/fole-2022-0029>.

Lista antykwariatów i domów aukcyjnych

Abecadlo Antykwariat, <https://www.abecadlo.org/> [dostęp: 12.05.2025].

Derubeis Antykwariat, <http://www.derubeis.pl/> [dostęp: 12.05.2025].

Lamus. Antykwariaty Warszawskie, <https://www.lamus.pl/> [dostęp: 12.05.2025].

Logos Antykwariat, <https://www.facebook.com/AntykwariatLOGOS> (zamknięty) [dostęp: 12.05.2025].

Okna Sztuki. Dom Aukcyjny, <http://www.oknasztuki.pl/> (zamknięty) [dostęp: 4.11.2017].

OneBid platforma aukcyjna online, <https://onebid.pl/> [dostęp: 12.05.2025].

Ostoya Dom aukcyjny, <https://aukcjeostoya.pl/> [dostęp: 12.05.2025].

Rara Avis Antykwariat, <https://raraavis.krakow.pl/> [dostęp: 12.05.2025].

Rempex Dom Aukcyjny, <https://rempe.com.pl/> [dostęp: 12.05.2025].

Rynek Sztuki. Galeria. Dom Aukcyjny, <https://ryneksztuki.eu/> [dostęp: 12.05.2025].

Wójtowicz Antykwariat, <https://www.antykwariat.wojtowicz.krakow.pl/> [dostęp: 12.05.2025].